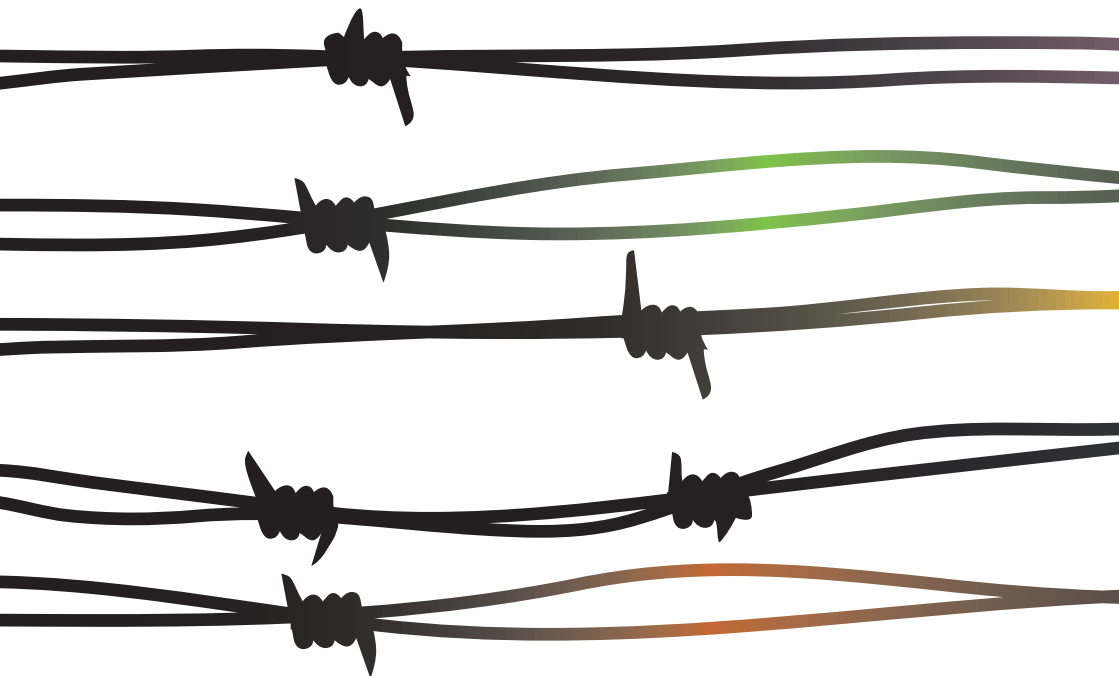
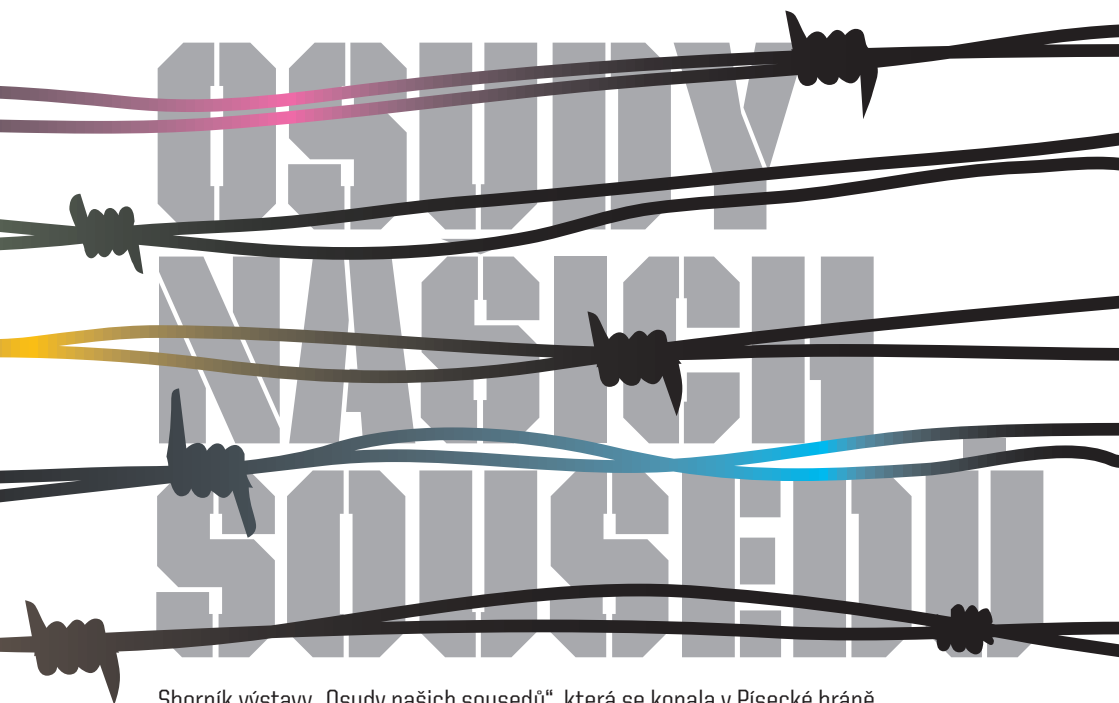

OSUDY NAŠICH SOUSEDŮ

kolektiv autorů o. s. Post Bellum
Praha 2008

Sborník výstavy „Osudy našich sousedů“, která se konala v Písecké bráně v Praze 6 ve dnech 25. února až 8. března 2008. Výstava vznikla ze sbírky občanského sdružení Post Bellum ve spolupráci s městskou částí Praha 6, Českým rozhlasem Rádio Česko a Ústavem pro studium totalitních režimů.

Výstava vznikla v rámci projektu „Příběhy 20. století z Prahy 6“ a představuje portréty významných osobností spojených svým životem s Prahou 6. Vystavené portréty představují jen malou část rozsáhlé sbírky budované sdružením Post Bellum od roku 2001.

© Post Bellum, 2008

© Městská část Praha 6, 2008

ISBN 978-80-254-1550-4

OBSAH

- 7** Úvodní slovo starosty městské části Praha 6
Tomáš Chalupa
- 9** Úvodní slovo předsedy občanského sdružení Post Bellum
Mikuláš Kroupa
- 11** Předmluva
Petr Koura
- 15** Hana Bořkovcová
Martin Kroupa
- 18** Toman Brod
Adam Drda
- 21** Eva Dušková
Ondřej Bratinka
- 24** František Fajtl
Jan Horník
- 26** Marie Jadrná
Adam Hradilek
- 29** Luboš Jednorožec
Mikuláš Kroupa
- 33** Stanislav Konopásek
Vlastislav Janík
- 37** Emanuel Kop
Hynek Moravec
- 40** Jan Machač
Ondřej Bratinka
- 43** Jiří Navrátil
Martin Kroupa
- 46** Dagmar Nebeská
Ondřej Bratinka
- 49** Jan Anastáz Opasek
Adam Drda

- 52** Jan Orlický
Jan Horník
- 55** Vladimír Paleček
Ondřej Bratinka
- 58** František Peřina
Marta Edith Holečková
- 61** Věra Poláková
Hynek Moravec
- 64** Artur Radvanský
Vlastislav Janík
- 70** Tomáš Sedláček
Mikuláš Kroupa
- 74** Jiří Stránský
Adam Drda
- 77** Juraj Strauss
Jan Horník
- 80** Gustav Svoboda a Jarmila Pelčáková
Mikuláš Kroupa
- 83** Antonín Špaček
Mikuláš Kroupa
- 86** Irena Trojanová
Marta Edith Holečková
- 89** Karel Vávra
Mikuláš Kroupa
- 91** Jan Vladislav
Martin Kroupa

ÚVODNÍ SLOVO STAROSTY MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 6

Vážení přátelé,

dějinné mezníky naší historie se všichni učíme už na základní škole. Události února 1948 jsou tedy všeobecně známé. Vidíme ale za historickými čísly konkrétní lidské osudy?

Kdo připomíná takové výročí, nesmí zapomenout na oběti dvou nehrůznějších totalit minulého století. Nejen na válečné hrdiny, ale i na učitele, živnostníky, lékaře, prodavače, vysokoškolské profesory, novináře a mnoho dalších, kteří stáli nacistické a komunistické totalitě v cestě. Často se provinili pouze tím, že měli či uměli něco, co ostatní ne.

Právě proto vznikl tento soubor rozhovorů s lidmi z Prahy 6, kteří, ač velmi rozdílných osudů, mají přeci jen něco společného. Každý z nich si nejenom pamatuje, nejenom se postavil nacistické či komunistické totalitě do cesty, ale především všichni jsou našimi sousedy. Všichni žili zde, v Praze 6. Všichni jsou či byli součástí naší každodenní reality.

Potkat jsme je mohli kdekoliv a mnohokrát. Ale až nyní se jejich osud stává také naším osudem a naší realitou. Současností, a přesto tak vzdálenou minulostí... avšak pouze zdánlivě. „Svoboda není zaručena. Není zaručeno, že někde nevyleze nějaký blbec a někoho zase nezfamfrní, tak jako se to stalo nám,“ říká ve svém nadčasovém medailonku generálmajor Tomáš Sedláček, který za svobodu bojoval za 2. světové války, aby ho po roce 1948 komunisté ve vykonstruovaném procesu odsoudili na doživotí.

Najdete zde příběhy sice často zapomenuté, ale takové, které i přes nánosy prachu zní po přečtení tragicky, smutně, zoufale. Neubráníte se obdivu nad osobní statečností a lítosti nad neuvěřitelnými ranami osudu. Napadne vás: Co bych na jejich místě udělal já? Nepřeji nikomu z nás, aby si tuto otázku musel někdy položit.

Váš

Mgr. Tomáš Chalupa

starosta městské části Praha 6

PŘÍBĚHY 20. STOLETÍ VE SBÍRCE POST BELLUM

Před 60 lety – 25. února 1948 – tehdejší předseda vlády Klement Gottwald oznámil před stotisícovým davem na Václavském náměstí, že „pan prezident návrhy přijal“. Znamenalo to, že začíná komunistická diktatura, likvidace parlamentního demokratického systému a Československo je připojeno do sovětského mocenského bloku.

Začal režim, který má na svědomí jen za prvních patnáct let 242 lidí popravených pro politické trestné činy, 174 lidí zastřelených při pokusu o přechod československých hranic, 88 lidí usmrčených v elektrických drátěných zátarasech na státní hranici, dosud neznámý počet lidí umučených a zavražděných, statisíce lidí uvězněných pro politické trestné činy, miliony lidí okradených o majetek.

Události února 1948 jsou všeobecně známé. Vidíme ale za „historickými“ čísly konkrétní lidské osudy? Kdo připomíná, že toto výročí nesmí zapomenout na oběti obou nehrůznějších totalit minulého století – nacismu a komunismu, na hrdiny, kteří stáli těmto režimům v cestě? Ten, kdo se postavil proti bezpráví, kdo se stal obětí těchto totalit, je svědkem, důležitou součástí „paměti národa“. Příběhy těchto lidí nesmí být zapomenuty nejen z onoho známého a tolik citovaného důvodu: „ten, kdo nezná svou minulost, je odsouzen ji opakovat“, ale také proto, že znát a zajímat se o své sousedy je prostě slušnost.

Úřad městské části Praha 6 oslovil ke spolupráci na této výstavě občanské sdružení Post Bellum (*z lat. po válce*). Tato iniciativa sdružuje novináře a historiky, kteří se sedm let věnují natáčení a zpracovávání osudů pamětníků. Dosud jich mají zpracovaných více než 700. Novináři z Post Bellum připravují s Českým rozhlasem Rádio Česko dokumentární cyklus „Příběhy 20. století“, ve kterém osudy pamětníků vyprávějí. S novináři odborně spolupracují historikové z Ústavu pro studium totalitních režimů, kteří pomáhají vyhledávat pamětníky.

Po dlouhých diskusích byly na tuto výstavu vybrány různé osobnosti – veteráni z 2. světové války, oběti holocaustu, někdejší političtí vězni, disidenti, kteří se narodili nebo žili či žijí v Praze 6 a se kterými se novináři během uplynulých

sedmi let setkali. Je to samozřejmě jen zlomek osobností, které si zaslouží naši pozornost. Proto je tato výstava jen začátkem... Prosíme, až vás novináři z Post Bellum osloví, vyprávějte jim svůj příběh.

Mikuláš Kroupa

PŘEDMLUVA

Oblasti dnešní městské části Praha 6 sehrály významnou úlohu nejen v moderních dějinách Prahy, ale v českých moderních dějinách vůbec. V ulicích i uličkách těchto pražských čtvrtí se odehrálo mnoho významných událostí, které formovaly naše dějiny ve druhé polovině 20. století, ale též řada drobných dramát jednotlivců, jež možná ani tehdejší obyvatelé Dejvic, Břevnova, či Hanspaulky nezaznamenali. V katastru městské části Praha 6 totiž bydlela celá řada známých i neznámých lidí, kteří se zapojili do boje proti dvěma totalitním režimům, panujícím v Československu v letech 1939–45 a 1948–89. Publikace, vydávaná městskou částí Praha 6 při příležitosti výročí komunistického převratu v únoru 1948, má připomenout životní osudy některých z nich.

Historie těchto vystoupení proti nacismu i komunismu má své kořeny již v době předmnichovské republiky, kdy bylo v Dejvicích umístěno sídlo Ministerstva národní obrany a Hlavního štábu Československé armády. V důsledku toho bylo v přilehlých ulicích ubytováno mnoho vyšších i nižších armádních důstojníků, kteří nezřídká měli již za sebou zkušenosti z bojů o samostatnost republiky v rámci československých legií. Proto v okolí Vítězného náměstí vznikaly nejrůznější „legionářské“ podniky – jeden z nich, kavárna Bajkal, se již záhy po přijetí Mnichovské dohody stal krystalizačním jádrem vojenského odboje, neboť se zde scházeli důstojníci nespokojení s kapitulací, z nichž mnozí se později zapojili do boje proti nacistům. S Dejvicemi bylo spjato i samotné vedení Obrany národa, největší vojenské odbojové organizace v tzv. protektorátu Čechy a Morava – například náčelník jejího ilegálního generálního štábu, plukovník Čeněk Kudláček, vystupoval pod krycím jménem „Hutník“, které bylo odvozeno od dejvické ulice Na Hutích.

Ve ulicích dnešní Prahy 6 nežili ovšem tehdy pouze vojáci – své koleje zde měli studenti, kteří zejména v říjnových a listopadových dnech roku 1939 dali najevo svůj zásadní nesouhlas s nacistickým okupačním režimem. Proto se zásah nacistů proti českým vysokoškolákům nevyhnul ani Masarykovým kolejím v Dejvicích, které byly obsazeny příslušníky jednotek SS, jež zde pak sídlily až do konce války. Pražští studenti byli před svou deportací do koncentračního tábora internováni v ruzyňských kasárnách, kde bylo též 9 předních studentských funkcionářů v ranních hodinách 17. listopadu 1939 popraveno. Výstřely popravčí čtyř zazněly znovu na tomto místě o necelé dva roky později, když zde byly po příchodu Reinharda Heydricha

vykonávány rozsudky tzv. stanných soudů. Mezi jinými zde položili své životy za svobodu vlasti generálové Josef Bílý, Hugo Vojta, Mikuláš Doležal či podplukovník Josef Balabán, velitel legendární odbojové skupiny „Tři králové“. Právě tato skupina měla v oblastech dnešní Prahy 6 silné zázemí – pplk. Mašín organizoval odbojovou skupinu z příslušníků břevnovského Sokola, pplk. Balabán se ilegálně ukrýval na Hanspaulce a poslední z „králů“, škpt. Václav Morávek, měl řadu ilegálních spolupracovníků ve Střešovicích, Liboci či v Dejvicích. Balabán byl nakonec v Dejvicích též zatčen, zatímco Václav Morávek zde padl při přestřelce s příslušníky obávaného gestapa.

Bouřlivý byl v těchto čtvrtích i samotný konec války, neboť zde byly v kasárnách umístěny silné německé jednotky. Po vypuknutí pražského povstání se na Praze 6 těžce bojovalo o dejvické nádraží, další střetnutí povstalců s německými vojáky se uskutečnila na Břevnově či na Hanspaulce. Dejvické ulice se pak 9. května 1945 staly svědky bojů mezi Rudou armádou a ustupujícími vojáky wehrmachtu. Tato střetnutí dnes připomíná v ulicích Prahy 6 řada pomníčků se jmény zemřelých hrdinů, které ovšem již někdy zarůstají travou...

Vzhledem k této odbojové tradici bylo poměrně logické, že se řada obyvatel Břevnova, Bubenče, Dejvic, Hradčan, Liboce, Ruzyně, Dolního Sedlce, Střešovic či Veleslavína po únoru 1948 zapojila do akcí proti novému totalitnímu režimu. Vždyť do budovy Generálního štábu na Vítězném náměstí docházela do zaměstnání nejen jedna z prvních obětí komunistické zvěle – generál Heliodor Píka, ale i celá řada dalších důstojníků, kteří se v rámci svého demokratického přesvědčení snažili zamezit novému totalitnímu režimu v uchopení moci či v rozvinutí jeho represivních metod. I v pozdějších letech lze na Praze 6 vysledovat některé projevy odporu vůči komunistickému panství – za všechny připomeňme například pohřeb mluvčího Charty 77 profesora Jana Patočky, který se stal jednou z nejvýznamnějších protirežimních manifestací v období normalizace. Mnohé z historie tohoto nepřiliš světlého období našich moderních dějin není stále zpracováno. Velkou roli v připomínání těchto dějin mohou sehrát vzpomínky pamětníků, kteří jsou svým životem spojeni právě s Prahou 6. Protože oblasti patřící k této městské části mají svoje nezastupitelné místo jak v dějinách protinacistického, tak protikomunistického odboje.

PhDr. Petr Koura

HANA BOŘKOVCOVÁ

**„Řekla jsem, že je mi osmnáct, a šla na práci.
Tatínek s bráškou to štěstí neměli.“**

Hana Bořkovcová se narodila 4. června 1927 v pražské židovské rodině. Měla mladšího bratra Michala. Od poloviny 30. let do Československa emigrovalo několik tisíc německých politických uprchlíků. Vyprávěli o realitě běžného života v nacistickém Německu, ale nikdo jim úplně nevěřil, až 15. března 1939 Němci vstoupili do Čech a vznikl protektorát. Otcí v rámci tzv. arizace majetku sebrali firmu. Židé nesměli do kaváren, restaurací ani do kina. *„Měla jsem opravdu pocit, že se něco hrozného blíží. Maminka měla dvě kamarádky. Říkali jsme jim tety. Tety právě v té době k nám chodily, dokonce i když se to potom nesmělo. Naším hodně nadávaly, že se nepokouší emigrovat. Tatínek nechtěl. Že je tady doma. Hlavně si nikdo doopravdy neuměl představit, co se může stát. To bylo nad lidské představy,“* říká Hana Bořkovcová. V létě roku 1943 přišel deportační rozkaz. Shromaždiště bylo ve Veletržním paláci, kde museli čekat dva dny, než byli nahnáni do dobytčích vagonů. Po několika hodinách dorazili do Terezína, kde zůstali půl roku, než přišla další obsílka a transport na východ do Osvětimi. *„To byly takové chvíle, že člověk nevěděl, jestli je vzhůru nebo není. Vím jen, že jsme hrozně dlouho jeli. Pak jsme dojeli a němci řvali „raus“. Okamžitě nás rozdělili. Bratr šel s tatínkem a já s maminkou. Měla jsem neslýchané štěstí. Maminka byla ještě mladá a někdo mi pošeptal, abych řekla, že je mi osmnáct. Potom jsem šla s maminkou na práci,“* vzpomíná na první zážitky z Osvětimi Hana Bořkovcová. Bratr Michal s tatínkem to štěstí neměli. Od nástupiště je odvedli přímo do plynových komor. Hana se s maminkou dostala do pracovního tábora několik desítek kilometrů na východ od Osvětimi. V táboře byl velký hlad. Denním přidělem byla polévka z vody a slupek od brambor, večer kousek chleba: *„Holky vždycky bojovaly hrozný boj. Jestli sníst kousek chleba večer, nebo si ho nechat na ráno, než půjdou do práce. My s maminkou jsme měly pocit, že je lepší ho sníst hned a už na hlad nemyslet,“* říká Bořkovcová. Haně v zimě omrzla noha tak, že se na ni nemohla postavit. Na marodce sloužila lékařka, které nezbylo nic než jí rozříznout puchýř po omrzlině. Rána zhnisala a nastoupila horečka. Zdálo se už ozývala střelba z fronty. Velení rozhodlo, že je nutné tábor přesunout na západ. Hanina maminka věděla, že když dcera zůstane na marodce, je konec. Vzala tedy kousek prkénka a přivázala ho Haně na zhnisanou

Foto Petr Neubert

nohu. Po několika desítkách kilometrů pochodu smrti Hana nemohla pokračovat dál. Velitel každé pracovní skupiny měl za úkol všechny nemocné zastřelit. Bachař marodky, ve které ležela Hana s matkou, se nechtěl zdržovat a nemohoucí nechal svému osudu. Na smrt vyčerpané vězenkyně několik hodin odpočívaly. Nedaleko ležela evakuovaná vesnice. V jednom z domů si udělaly provizorní ležení a usnuly. Za několik dní dorazila do vesnice Rudá armáda. „Z jedné strany se k nám chovali dobře. Ženy, které mohly, chodily pomáhat do jejich kuchyně. Tam dostaly najíst a jídlo pro ostatní. Jenomže ti vojáci dlouhou dobu neviděli ženskou. My jsme se jich začaly bát. Maminka nás odstěhovala nahoru do pokoje. Před dveře jsme daly skříň. Jeden Rusák se šel podívat, co tam je. Rozrazil dveře a šel k jedné z nás... Maminka popadla, co jí padlo pod ruku, a hnala se na něj. Mohl ji odstrčit malíčkem, ale jak ji viděl, rozchechtal se a odešel,“ vypráví Hana Bořkovcová. V malém domě v Polsku strávily ještě několik posledních dní války. Potom se vydaly do nejbližšího města na vlak. U pumpy na náměstí k nim přistoupila postarší Polka a povídá: „Moc se vás vrací!“ Přes hranice do Československa se již dostaly snadno. Doma se potom postupně dozvídaly o tragickém osudu příbuzných a známých. Po únoru 1948 Hana s nelibostí sledovala politický vývoj v Československu. „Jedna diktatura střídá druhou. Já jen musím sobecky říci, že jsem měla pocit, že tohle neštěstí, co nás čeká, se týká alespoň všech. Ne jenom nás Židů,“ říká Bořkovcová.

Hana Bořkovcová je autorkou řady knih pro děti a mládež. Některé byly přeloženy do cizích jazyků, např. do němčiny, polštiny, finštiny, ruštiny a rumunštiny. Podle knihy „Cizí holka“ byl natočen stejnojmenný televizní film. Dnes žije v pražských Střešovicích.

TOMAN BROD

„Ještě že člověk neví, co ho čeká.“

V září 1941 si musel dvanáctiletý Toman Brod připevnit na kabát žlutou šesticípou hvězdu. Tehdy si prý poprvé naplno uvědomil, že pro úřady není obyčejný kluk z Prahy, ale „tvor druhého řádu“. Narodil se 18. ledna 1929, vyrůstal s maminkou a bratrem a svému židovství do té doby nevěnoval pozornost. Brodovi se považovali za české vlastence. Navzdory rozsáhlé perzekuci doufali, že válka potrvá jen pár měsíců. V červenci 1942 však byli deportováni do Terezína.

V přeplněném ghettu tehdy žilo zhruba šedesát tisíc lidí. *„Byli napěchováni v rozpadajících se domech od sklepů až po půdu, žili ve špíně, zamořeni hmyzem, bez hygienického zázemí. A pochopitelně měli hlad. Nebylo to k životu ani k smrti,“* vzpomíná Toman Brod. Němci původně slibovali, že Terezín bude konečně deportační místo, jenže se ukázalo, že Židé jsou odvázeni dál na východ. V polovině prosince 1943 musel nastoupit do transportu i Toman s maminkou a bratrem. Nevěděli, kam jedou, zjistili to, až když je v Osvětimi-Březince vyhnali z přečpaných dobytých vagonů.

Po příjezdu do vyhlazovacího tábora se Židé obvykle museli podrobit okamžité „selekcí“ – staří lidé, nemocní a matky s dětmi byli vzápětí zabíjeni v plynových komorách. Dva terezínské transporty (zářijový a prosincový) však esesáci nechali z dosud nevyjasněných důvodů v šestiměsíční „karanténě“. Toman Brod se pak stal svědkem vyraždění zářijového transportu, největší masové vraždy československých občanů. Uprostřed osvětimské hrůzy čekal, co se stane, až uplyne půlroční lhůta těm, kdo přijeli v prosinci.

Nacisté však tehdy potřebovali pracovní síly a Tomanu Brodovi se podařilo „projít selekcí“. Poznal tehdy dr. Josefa Mengeleho, po válce jednoho z nejhledanějších nacistických zločinců: *„Vždycky chodil v elegantní uniformě s bílými rukavičkami. Nikdo by neřekl, že je to masový vrah. Hladil děti po hlavičkách a ptal se, jestli mají dost jídla...“* V Osvětimi otročil do října 1944, kdy byl převezen na práce do tábora Gross-Rosen, do místa podobně ďábelského: z dvaceti členů transportu, s nímž Toman Brod přijel, zůstali naživu jen dva. Jeho maminka a bratr holocaust nepřežili.

Po válce Toman Brod vstoupil do KSČ – vedla ho k tomu obava z recidivy nacismu a úcta k bratrově památce (vyznával levicové ideje). K jeho složitému příběhu patří

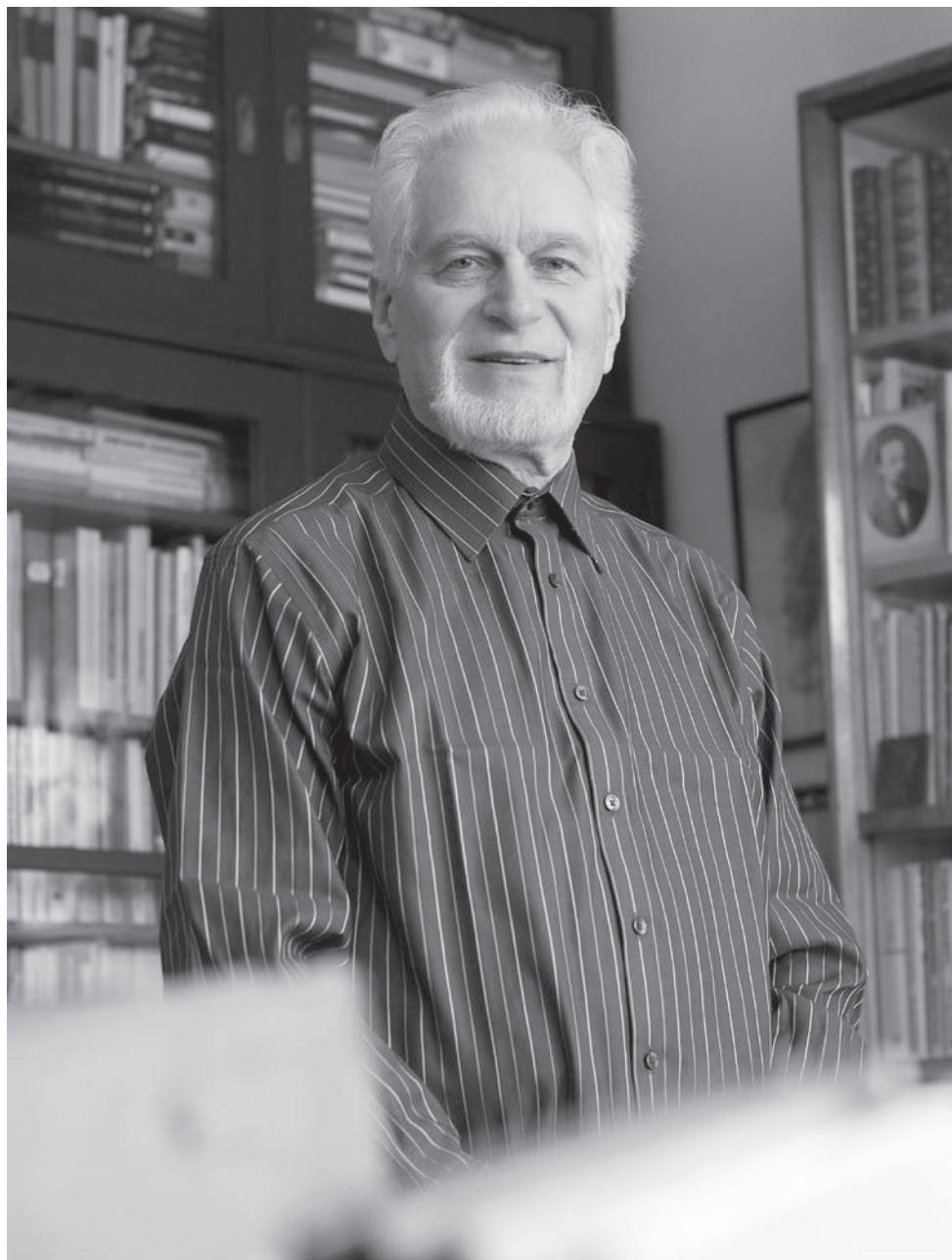

Foto Petr Neubert

i fakt, že je registrován jako spolupracovník komunistické Státní bezpečnosti v letech 1959–1965. Na rozdíl od jiných Toman Brod svou minulost nezlehčuje ani nezapírá. Říká, že nebyl udavač, jen dlouho neměl sílu se tajné policii a totalitnímu aparátu vzepřít. Nakonec ji v sobě našel: koncem 60. let byl vyhozen ze zaměstnání i ze strany, živil se pak jako čerpař a taxikář, podepsal Chartu 77. Patří k významným českým historikům, vydal řadu odborných prací a také knihu vzpomínek nazvanou „Ještě že člověk neví, co ho čeká“.

EVA DUŠKOVÁ

„Bylo mi 16 let a říkali mi, že jsem agentkou CIC.“

Eva Dušková se narodila v roce 1932 v rodině Františka Vokála, stavitele a veterána ruské fronty z I. světové války. Vyrůstala v rodinné vile na Ořechovce spolu se dvěma staršími sourozenci. František Vokál zemřel za války na žloutenku. Rodinu naštěstí zanechal po nepříznivou dobu dobře zabezpečenou. Evina matka Ludmila po válce pronajímá suterén rodinného domu několika vysokoškolským studentům, se kterými se Eva velmi přátelí. Kromě toho studuje obchodní akademii, ale láká ji hudba, vášnivě ráda hraje na klavír a chce se dobře připravit na konzervatoř. Právě jeden ze studentů ze suterénu se dobře zná s Miloslavem Chocem, národněsocialistickým mládežníkem, který zvláště po puči nehodlá nechat ruce v klíně.

„Byl to můj kluk a měla jsem ho ráda. Kromě toho, že jsme chodili na národněsocialistické plesy, mě politika moc nezajímala.“

Chocova činnost spočívá hlavně v pomoci uprchlíkům, rozšiřování letáků, vykoná také několik nebezpečných přechodů do západního Německa, kam vynáší zprávy všeho druhu.

Koncem května 1948 je ale rázem všechno jinak, Evu s matkou a dvěma sourozenci vytáhnou v noci z postelí a skončí na Bartolomějské.

„Přišli k ránu, vyházeli nás z postelí. Můj bratr si chtěl vzít kousek chleba nebo cukr, ale jeden estébák mu řekl: ‚Nic si neber, nic si neber, za hodinu jste zpátky.‘ Odvezli nás ještě s maminkou a se sestrou na jednu celu, bratra na Karlák. To bylo strašné. Když nás tam vrhli, bylo nás dvanáct na cele, strašný smrad a jeden záchod, jenom taková budka. Kromě toho prostitutky, zlodějky a pro všechny na mytí jeden kyblík, jedno umyvadlo. Na postelích se spalo po třech.“ Mezitím totiž StB políčila na Choce past, byl nespravedlivě obviněn z nedávné vraždy majora Bezpečnosti Augustina Schramma a zatčen. Jeho dívka Eva Vokálová a její matka se do zmanipulovaného monstrprocesu bohužel hodí také. Míla Choc totiž krátce předtím ukryl ve vile letáky s protikomunistickým obsahem, které byly při prohlídce samozřejmě nalezeny.

Na podzim, po nelidském vyšetřování, se v procesu točí již několik desítek lidí a 25. 11. 1948 jsou jeho dva hlavní protagonisté, Miloslav Choc a Slavoj Šádek, odsouzeni k trestu smrti provazem. Eva půjde na 5 let do vězení, její matka Ludmila na 12 let.

Foto Věrinac Menší

„Tak pojd', zejtra ti toho tvýho miláčka budeme věšet,' tak mi to oznámil bachař Pešek. Vedli mě do cely smrti, kde byly vysazené dveře a dvě bedny jako rakve. Míla měl povolenou tříhodinovou návštěvu... Za hodinu ale přišel rozkaz, aby mě odvedli s tím, že by to mohlo ‚zapůsobit na moje mladistvé city'. Ani nevím, jak jsem se dostala zpátky na celu. Víte, vidět zdravého člověka, plného síly... a že on musí umřít, to je strašné. Mluvili jsme o tom, jak jsme se měli rádi a jak to mohlo být hezké. Je to takových let, ale pořád to se mnou jde.“ Zmíněná událost se odehrála na Pankráci v noci z 18. na 19. ledna 1949 a o pár hodin nato byli Choc a Šádek skutečně oběšeni. Pro Vokálovy to ovšem nekončilo...

Eva prošla několika věznicemi pro mladistvé – v Hradci, Doudlebách, Lnářích a Zámrsku. Nejtvrďší zkušeností byl ústav ve Lnářích, bývalý augustiniánský klášter, přestavěný jako vězení. Dívky se tu musely podřizovat tvrdému vojenskému drilu a politické převýchově, sborem zpívat ódy na Stalina a pracovat. S matkou se Eva Dušková viděla během svého věznění jednou jedinkrát. Po svém propuštění ji jezdila navštěvovat do ženských věznic, mimo jiné drastickou prací proslulých Želiezovců. Maminku propustili po celých dvanácti letech a zanedlouho zemřela. Z věz-

nění se již do smrti nevzpamatovala. Eva Dušková pracovala nejdříve jako šička v Pragoděvu, později našla lepší kancelářské zaměstnání. Vdala se za Karla Duška, jednoho ze studentů, kteří před Únorem u Vokálů bydleli. Dnes Eva Dušková vypořádává na pobožce Konfederace politických vězňů.

„Moje nejhorší chvíle byla ta, když jsem se loučila v cele smrti s Chocem. Tam jsem cítila, že bych tu mámu potřebovala nejvíc. Potom ten dopis – ten je totiž tak krásný... Dostala jsem jeho dopis na rozloučenou dopoledne, ale odpoledne už byla štára. Museli jsme se úplně svlíknout, vyházeli nám deky, slamník a hledali ten dopis. Ale já jsem jej dala dr. Boušovi, aby ho předal tetě. Jim jsem řekla, že jsem ho spláchla do záchodu. Asi mi to ani neuvěřili, ale nedostali ho – a já ho dodnes mám, a hotovo!“

FRANTIŠEK FAJTL

„Když jsem viděl, že nevyhraju, sklopil jsem letadlo k zemi. Skočít jsem nemohl, takže jediná možnost byla přistát v terénu.“

Generálporučík František Fajtl se narodil 20. srpna 1912 v Doníně.

Po absolvování vojenské akademie v Hranicích se stal v roce 1935 poručíkem leectva – pilotem. Po obsazení Československa se rozhodl se svými kamarády letci odejít za hranice. V červnu 1939 utekl přes Beskydy do Polska. Když vypukla válka, odjel do Francie a byl přijat do leectva. Nasazen byl k obraně vzdušného prostoru nad Chartres, Lyonem a Paříží. Po kapitulaci Francie se Fajtl přemístil do Anglie a vstoupil do RAF. V roce 1940 se zúčastnil mnoha bojových akcí v bitvě o Británii a sestřelil dva nepřátelské stroje a další poškodil. V dubnu 1942 se stal velitelem britské 122. stíhací perutě a sestřelil další tři letouny.

Když ale se svou letkou 5. května 1942 doprovázel spojenecké bombardéry nad Francií, byl napaden německými stíhači a dostal několik zásahů: *„Střílel jsem po dvou letounech. Dostal jsem zásah, že mi začal vynechávat motor. Když jsem viděl, že nevyhraju, sklopil jsem letadlo k zemi. Skočít jsem nemohl, takže jediná možnost byla přistát v terénu. Jak mi stroj zesponu hořel, se zavřeným podvozkem jsem svůj Spitfire ponořil do kypré půdy pole a hlína oheň udusila. Vypadl jsem z letadla, utekl do polí a našel potok, v němž jsem zůstal od čtyř odpoledne až do noci. Koukal mi jen nos. Když nastala tma, vykoul jsem ze strouhy a viděl blikající světla strážných, kteří mě obklíčili. Vlastně mi tak ukázali cestu mezi nimi. Plížil jsem se asi 300 metrů a utekl z obklíčení.“* Vyčerpaný Fajtl dorazil na venkovskou samotu, kde nalezl pomoc. Místo uniformy dostal civilní oblečení, a když se zotavil, vydal se do Paříže a poté dál do Španělska, kde byl ovšem zatčen a uvězněn.

S pomocí britských diplomatů se nakonec v srpnu 1942 dostal zpět do Anglie, kde se v roce 1943 stal velitelem 313. stíhací perutě. V únoru 1944 odjel se skupinou čsl. stíhačů do SSSR a odtamtud na pomoc Slovenskému národnímu povstání: *„Nejhorší bylo, že Němci byli schováni v lesích a my nevěděli, kde jsou. Létalo se třeba ve 100 metrech – každý si na nás mohl vystřelit. Takhle jsme ztratili čtyři piloty, což byla největší bolest. Musel jsem poslat kluka a nevěděl jsem, jestli se vrátí.“* V říjnu 1944 už bylo sevření Němců tak silné, že museli s plukem ustoupit nazpět do SSSR: *„Odle-*

těli jsme za špatného počasí a bez spojení s Rusy. Dal jsem rozkaz letět hodinu na východ a potom přistát nebo vyskočit. Tři letouny mého roje se dostaly až do Ruska, ostatní posedaly nouzově v Rumunsku a Maďarsku.“ Fajtl se vzápětí znovu zapojil do akcí. Naposledy s letadlem bojoval o Moravskou bránu.

Do Prahy se Fajtl vrátil v květnu 1945. Dál působil v letectvu a v roce 1948 se stal lektorem na Vysoké škole válečné v Praze. Jako důstojník bojující na Západě byl ale po uchopení moci komunisty v roce 1950 degradován na vojína a bez soudu uvězněn na 17 měsíců v táboře nucených prací TNP Mírov. Se svými spoluvězni byl vystaven soustavnému ponižování, psychickému i fyzickému týrání: *„Náš kamarád parašutista chtěl utéct, ale chytili ho a surově zmlátili. Dali ho do židle, zamotali mu do ní nohy a mlátili ho klacky a obušky. Nechali ho pak na samotce 14 dní bez ošetření,“* vzpomíná Fajtl na poměry ve vězení. Propuštění se dočkal v roce 1951 a poté pracoval jako dělník a úředník. V období tzv. Pražského jara byl částečně rehabilitován. Úplné rehabilitace se dočkal až po pádu komunismu. Napsal 15 knih a obdržel řadu vyznamenání: v roce 1990 Řád generála M. R. Štefánika, v roce 1994 francouzský Řád Čestné legie a v roce 2004 Řád bílého lva. František Fajtl zemřel 4. října 2006 v Praze ve věku 94 let.

Foto VHA

MARIE JADRNÁ

„Proti Němcům to bylo jasné. Všechny Židovky z naší školy povraždili. Kolik lidí popravili! Nedokázala jsem nic nedělat. Za komunistů to bylo to samé. Vždyť popravili přes 250 lidí!“

Marie Jadrná se narodila 2. února 1923 v Praze. Její celý život, když nepočítáme sedm let strávených v ženské věznici v Pardubicích, je úzce spjatý s městskou částí Praha 6 – vyrůstala v Bubenči, byla vězněna v Ruzyni, pracovala v Motole a nyní žije v Břevnově.

První střet s totalitní mocí potkal Marii Jadrnou ve středoškolském věku: *„Na gymnázium s námi chodily i děti židovského původu. Například sirotek Fišlová Margita. Bydlela v takových barácích naproti vozovně Střešovice, které sloužily jako sirotčinec pro židovské děti. Když jsme byli ve čtvrté třídě, tak je ze školy vyházeli a odvezli do koncentráku...“* Když bylo v roce 1942 Marii Jadrné znemožněno studium medicíny, rozhodla se spolu s dalšími spolužáky z gymnázia vzdorovat německým okupantům. V rámci katolické mládeže sdružené kolem fary na Norbertově tiskli a roznášeli protiněmecké letáky.

Během květnového povstání v roce 1945 byla povolána do zdravotního útvaru. Jezdila po Praze sanitkou a ošetřovala raněné. Jedna vzpomínka jí utkvěla dodnes: *„Vezli jsme těžce raněného do nemocnice Na Františku. U vchodu nás kupodivu nikdo ze zdravotního personálu nečekal. Místo ošetřování raněných věšeli rudé prapory a provolávali slávu SSSR.“*

Po válce se Marie Jadrná znovu přihlásila na medicínu a zároveň pokračovala v činnosti studentského katolického společenství „Rodina“. Obavy z dalšího vývoje v Československu podtrhl anonymní dopis, který v roce 1947 našla ve schránce: *„My víme, co děláš, jestli toho nenecháš, necháme tě zavřít!“* Dopis byl podepsán srpem a kladivem.

25. února 1948 se zúčastnila studentského pochodu na Hrad, kde došlo k potyčkám s milicí a prvním zatčením. Nedlouho poté musela Marie Jadrná opustit lékařskou fakultu a nastoupila do Charity. Sdružení katolické mládeže mezitím opět přešlo do ilegality. Kromě samostudia a vzájemné podpory se studenti snažili pomáhat pronásledovaným profesorům a duchovním. Marie Jadrná odešla do Litoměřic, aby se zde stala pomocnicí a ošetřovatelkou pronásledovaného a nemocného bis-

kupa Trochty. Zároveň se stala jeho kurýrkou, která tajně vozila zprávy mezi ním a jeho souvěrci v Praze. Od představených řádu jezuitů obdržela 100 000 Kč na organizování útěků nejpronásledovanějších lidí do zahraničí. Její činnost však neunikla pozornosti tajné policie. Proto se Marie Jadrná v roce 1951 na popud biskupa Trochty odebrala do úkrytu ve vesnici v pohraničí.

4. dubna 1952 vtrhla do venkovského úkrytu tajná policie a odvezla Marii Jadrnou do věznice v Ruzyni. Tím začal kolotoč výslechů a svědectví u různých soudů s jejími kamarády, profesory a duchovními. Sama pak byla po roce stráveném na samotce odsouzena k 11 letům odnětí svobody za špionáž. První půlrok trestu si odpykávala v trestním komandu u Hradce Králové, odkud pak byla převezena do ženské věznice v Pardubicích.

V Pardubické věznici byla po dvou letech manuální práce přeřazena do místní nemocnice. Díky přístupu ke všem zdravotním kartám měla přesný přehled o tom, kolik vězenkyň se ve věznici nachází a které to jsou, a tyto informace předávala dál. Po oddělení řádových sester a vůdčích osobností od zbytku vězňených se opět stala poslem zpráv mezi nimi.

Z vězení byla propuštěna teprve po amnestii v roce 1960. V bytě po tatínkovi, který zemřel v roce 1942, našla kromě své nemocné maminky i rodinu zaměstnance ministerstva vnitra, která okupovala polovinu jejich bytu. Dva roky po návratu z vězení maminka zamřela. Marie Jadrná sdílela byt svých rodičů spolu s arogantními vetřelci až do roku 1979, kdy jí byla po letech naléhání přidělena garsoniéra.

Po návratu z vězení se Marii Jadrné podařilo díky protikomunistickému profesorovi Měšínovi získat místo v nemocnici Motol, kde sloužila jako rentgenoložka až do důchodu v roce 1985.

LUBOŠ JEDNOROŽEC

„Je mi těžko u srdce při pohledu na oblohu s volně plujícími oblaky...“ napsal v kriminálu.“

Luboš Jednorožec se narodil roku 1925 v Praze-Břevnově. Jeho rodiče měli kožedělnou dílnu a chodili pravidelně cvičit do sokolské tělocvičny. Luboš tíhl spíše ke skautům. Otec doma často pořádal posezení pro své sokolské přátele. Jednou, někdy po roce 1948, k nim přišla jistá Růžena Švestková a několik neznámých „odbojářů“, jednalo se ovšem o provokatéry StB. Švestková prosila sokoly, aby jí pomohli dostat se přes hranice. Vše bylo ovšem již pod dohledem StB. Lubošovi bylo pětadvacet let, když ho v březnu roku 1950 zatkli. Dopustil se trestného činu tím, že věděl o připravovaném útěku na Západ Růženy Švestkové, jejich

Foto Národní archiv

rodinné známé. Sám žádný útěk neplánoval, jenom – jak se dočteme ze spisů StB – nesplnil svoji občanskou povinnost a tuto známou neudal. Komunistický soud mu za to vyměřil 10 let kriminálu. Luboš Jednorožec si zoufal, byl zvyklý jezdit každý týden se skautským oddílem na několik dní do přírody, nedovedl si představit, že mnoho let neuvidí své nejbližší, svoji dívku Olinku, skautské bratry z oddílu Zdeňka, Širchána, Jůma... Z Leopoldova mu povolili odeslat dopis, který po více

Foto archiv Post Bellum

než padesáti letech objevili reportéři Post Bellum. Dopisy byly desítky let zakopány u jednoho zahradního domku, kde se Luboš později ukrýval. Citujeme:

„Loučím se s vámi, moji věrní kamarádi... Zdeňku, Šírcháne, Jume... Tento dopis vám píše, abych se s vámi rozloučil, jak se na správné kamarády sluší a patří. Je velmi obtížné, abych vám mohl psát. Navrhuji vám, abychom přerušili mezi sebou styk. Neboť to bude pro obě strany nejlépe. Zvláště dnes, kdy víte, jak jsem dopadl. ... Jak mi asi je, to se slovy nedá vyjádřit. Stačí, když půjdete do ZOO a lépe se podíváte do těch smutných očí, které se na vás vyčítavě dívají, které snad nikdy nepoznaly nebo nemohou zapomenout na rozběh po stepi, lesem nebo vysoký, svobodný let nad skalnatými masivy hor... Je mi těžko u srdce při pohledu na oblohu s volně plujícími oblaky ozářenými sluncem. Snad nebude nikdy možno zapomenout na řadu těch krás počínaje táborem Vycházejícího slunce a tím mým posledním na Hronu.“

Luboš Jednorozec byl skaut, který se nehodlal s nespravedlivým trestem smířit. Rozhodl se počkat na vhodnou chvíli a utéci. Ta se naskytla v červnu roku 1951 v jáchymovském dole Svornost: „Právě se dostavovalo nové opláštění kolem důlní věže.

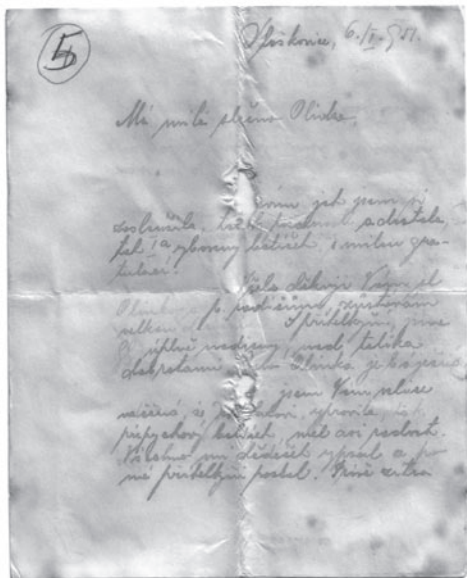

Foto archiv Post Bellum

Mezi starým a novým vrátkem se vytvořila chodbička, kam jsem při průvodu vězňů skočil, když se bachaři nedívali. Byla hvězdnatá noc, mezi mnou a mojí svobodou byl dozorce u brány, první odstřelovaný plot s ocelovými dráty, druhé odstřelované pásmo a vysoké drátěné oplocení. Ze skautu jsem věděl, že se člověk otočí, když se ve tmě něco mihne, tak jsem se hodiny po malých krůčcích proplížil kolem dozorce. Pak byl první plot, jenomže s ocelovými dráty, s čímž jsem nepočítal. Měl jsem jenom malé nůžky na nehty. To si neumíš představit, jakou sílu do rukou člověk dostane. Strašně jsem se s nimi nadřel. Ale povedlo se...“

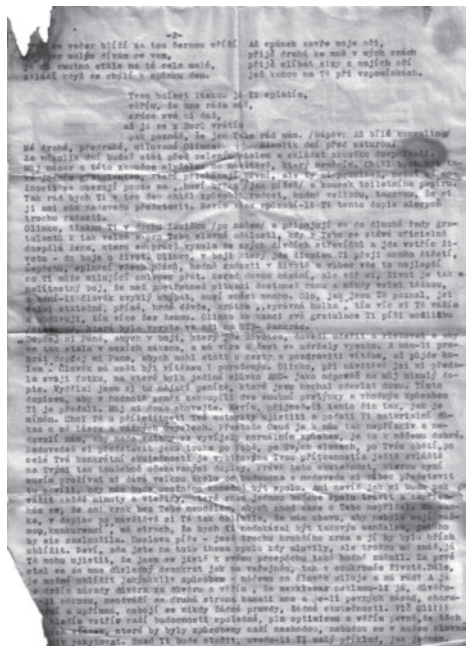

Foto archiv Post Bellum

vzpomíná Luboš Jednorozec, který se ukrýval devět měsíců ve stodole u Sedlčan, v Krkonoších a pak se svojí dívkou v domě u Hrusic, kde dopisy a další písemnosti zakopal těsně před svým pokusem o ilegální přechod hranic. Jeho otec získal kontakt na převaděče. Jednalo se ovšem o konfidenty StB. Když se na hranicích kolem milenecké dvojice rozsvítily poplašné světlice a z lesa se vynořili ozbrojení vojáci, Luboš si jen povzdychl: „Táta se zase spletl...“ Luboš Jednorozec byl odsouzen celkem k 28 letům žaláře, Olinka dostala 4 roky. Po propuštění na Luboše nepočkala a vdala se. Netušila, že za dva roky propustí na amnestii roku 1960 i Luboše Jednorozce. Ovšem jeho svoboda dlouho netrvala. Za čtyři roky se Luboš a jeho přítel František Otto s rodinami roz-

Foto Národní archiv

hodli z komunistického Československa opět ilegálně utéci – přes Jugoslávii. Byli ale zadrženi hlídkou, která je deportovala. Luboš i jeho přítel skončili na dva roky v Leopoldově. Po propuštění Jednorožec i s rodinou konečně odjeli (získali úskokem „doložku“) do USA, kde žije dodnes.

STANISLAV KONOPÁSEK

„My jsme se o politiku nezajímali. Pro nás byl jen sport.“

Stanislav Konopásek se narodil 18. dubna 1923 v Hořovicích. V tomto městě prožil svá nejranější léta. Během 5. třídy obecné školy se rodina přestěhovala do Prahy. Zde obecnou školu dokončil a pokračoval dále na gymnáziu. V té době u něho začala převažovat touha hrát hokej nad povinností studenta. Proto gymnázium ukončil již po absolvování kvarty a od té doby se plně věnoval hokeji. „Rodičům se to moc nelíbilo. Chtěli mě přeci jenom vidět jako pilného studenta.“

„Když jsem přišel v 10 letech na Štvanici,“ kde byl v té době postaven první zimní stadion s umělým ledem ve střední Evropě, „všiml si mě trenér Oldřich Zábrodský a hned mě angažoval do žákovského mužstva tehdejšího LTC Praha.“ V tomto týmu Stanislav Konopásek prožil celou svoji hokejovou kariéru. Postupně prošel dorostem a pro svůj nesporný talent byl předčasně zařazen i do hokejového družstva dospělých. Tím se postavil mezi legendy československého hokeje, jakými byli Maleček, Modrý, Troják, Kučera a Pergl, s kterými a proti kterým si začal při vzájemných zápasech poměřovat své síly.

První reprezentační start za národní mužstvo odehrál Stanislav Konopásek v dresu tzv. lvícat, kteří na počátku okupace sehráli „mezistátní“ turnaj ve Vídni s místními borci a borci Maďarska. Mladá česká lvíčata se nenechala zahanbit a na tomto sportovním podniku zvítězila.

Po válce se Stanislav Konopásek stal jistotou trenérů při nominování reprezentačního mužstva.

Dva roky po válce se Praha stává hostitelkou mistrovství světa v ledním hokeji, u kterého samozřejmě Stanislav Konopásek nesmí chybět. V hokejovém dramatu, který trvá až do konce, získává československý tým zlaté medaile a Stanislav Konopásek se může honosit svojí první medailí mistra světa v ledním hokeji.

Za pouhý rok je však všechno jinak. Začíná přituhovat. Režim nemá rád sebevědomé a svobodomyšlné jedince. Totalitní moc začíná prosazovat svoji vedoucí úlohu i v oblasti sportu. Tomu se mnozí nechtějí podrobit a raději odcházejí do zahraničí, kde vidí větší volnost a prostor, jak se uplatnit.

Vše to i mezi hokejisty. Na tradičním zájezdu týmu LTC do švýcarského Davosu koncem roku 1948 mužstvo hlasuje, zda se vrátí do komunistického Českoslo-

venska nebo zůstane v zahraničí a podepíše angažmá se zahraničními týmy. Demokraticky bylo domluveno, že menšina se podrobí většině. „*O jeden hlas to tenkrát neprošlo. Tak jsme se vrátili zpět do Československa.*“

Státní moc má však uši všude a toto hlasování jen tak nezapadne.

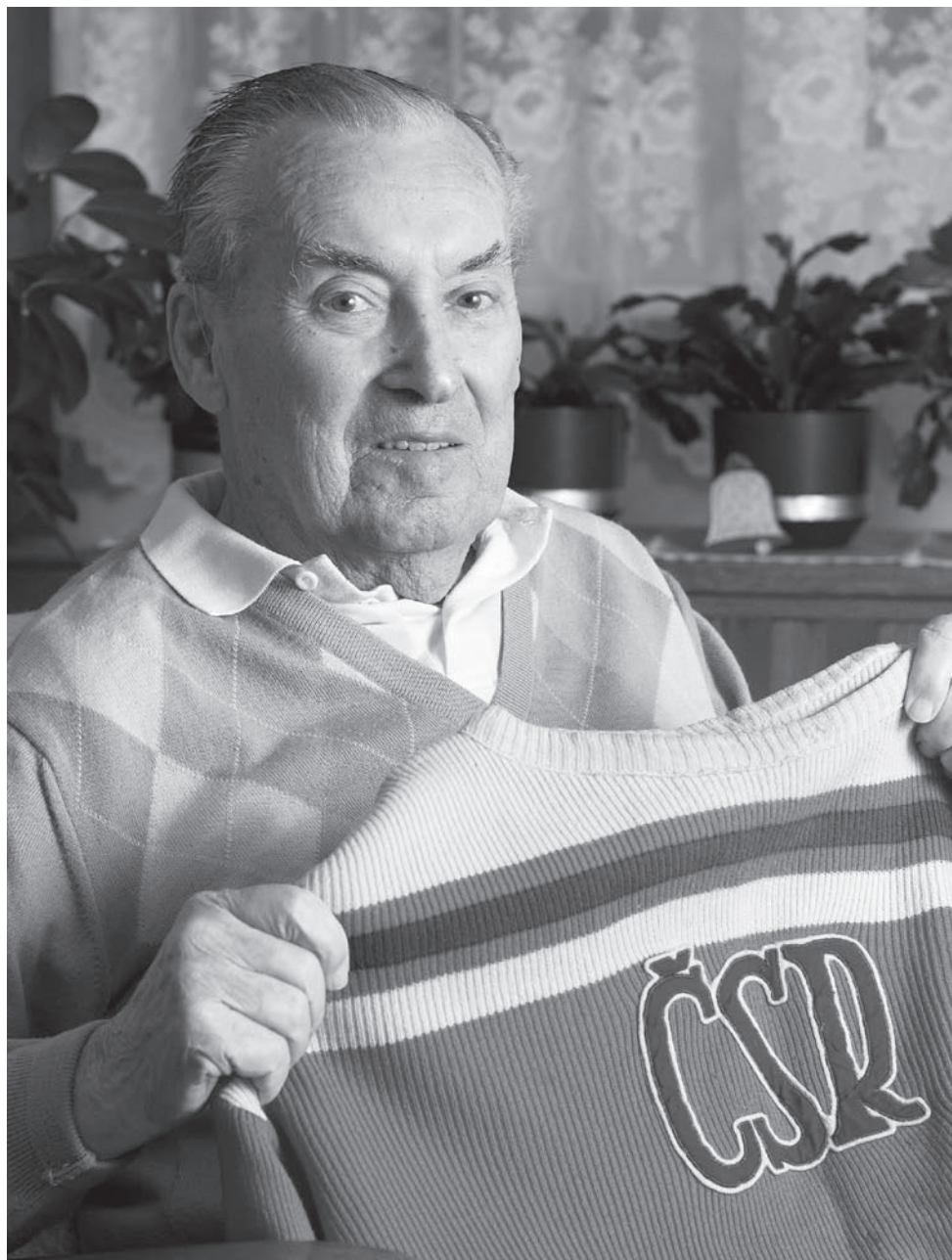
V roce 1949 se koná další mistrovství světa v ledním hokeji ve švédském Stockholmu. Čechoslováci po vítězstvích nad Kanadou a Švédy se opět stávají mistry světa a po loňském druhém místě ve Sv. Mořici na olympijských hrách se stávají absolutní světovou hokejovou jedničkou. Rozhodující branky v těchto střetnutích dává právě Stanislav Konopásek. „*Proti Kanadě jsem dal třetí, vítězný gól. Přihrávku jsem dostal od Vovky Zábrodského. Jel jsem již od poloviny hřiště sám na branku a tam jsem blafákem překonal kanadského gólmána. Při hře se Švédy jsem byl vyloučen. Když jsem nastupoval po trestu na hřiště, viděl jsem, že jsem tam sám, a tak jsem zavolal na Macelise, který měl zrovna puk, aby mně hned přihrál. On mně přihrál a já jsem jel od té půlky sám a překonal jsem zase blafákem švédského brankáře.*“ Nezapomenutelně se Stanislavu Konopáskovi vtiskly do paměti rozhodující okamžiky obou zápasů.

Začíná se psát rok 1950. Tentokrát je mistrovství světa v Londýně. Československý tým chce obhájit titul mistra světa z předchozího roku.

Na Ruzyňské letišti se v sobotu 11. března 1950 scházejí k odletu naši hokejisté. Speciál je připraven k odletu, hromady bagáže naloženy v útrobách letadla, jen povel k odletu nepřichází. „*KSČ nás tam nechtěla pustit. Odlet byl odvolán nejdříve pro poruchu letadla, později kvůli neudělení víz novinářům Procházkovi a Laufrovi.*“ Náhradní termín odletu byl domluven na pondělí. Bohužel v pondělí přichází příkaz přímo z ÚV KSČ, že mužstvo na mistrovství světa nepojede.

Naštvaní hokejisté se rozhodli, že půjdou spláchnout žal do své „zlaté“ hospůdky U Herclíků v Pštrossově ulici. Zklamání hokejistů končí fyzickou potyčkou s tajnými agenty, kteří byli v hospodě přítomni. „*Já jsem v té době v hospodě už nebyl, takže jsem tomu zatčení unikl. Pro mě si přišli až za 14 dní po tomto incidentu. Přišli ráno v osm hodin. Vytáhli mě z postele a říkali, že přišli jen proto, abych jim něco doplnil do protokolu, a že se za chvíli vrátím. Ale já jsem se vrátil až za 5 let.*“

Po půl roce vyšetřovací vazby jsou zadrženi hokejisté v procesu Ing. Bohumil Modrý a spol. odsouzeni za špionáž k vysokým trestům. „*To jsem jen slyšel u soudu, který měl neveřejné zasedání. Rodiče čekali před budovou, ale dovnitř nikoho nepustili. Jen sportovního redaktora Rudého práva Václava Švadlenu. Rodiče mně zaplatili advokáta, ale byly to vyhozené peníze. Nic nepomohl. Přitom jedině, co jsem jim u výslechů říkal, byl můj životopis a to, že věděli, že jsem chtěl tenkrát zůstat ve Švýcarsku.*“ Přesto Stanislav Konopásek dostal trest ve výši 12 let.

Z vazby na Pankráci jde přes věznici na plzeňských Borech do uranových dolů, do oblasti Slavkova na tábor číslo 12. Pouhým „číslem“ se stal i on sám. *„Byli jsme čísla a také jsme se tak hlásili, celou tu dobu jsem byl číslo, žádné jméno.“* Z Dvanáctky si Stanislav Konopásek odnesl i zážitek z hromadného útěku vězňů: *„Když je pochytané a mrtvé přivezli zpět do tábora, museli jsme kolem nich pochodovat, a kdo jen trochu odvrátil tvář nad tou hrůzou, byl dozorcí přinucen, aby kolem nich prošel ještě jednou.“*

Po čase byl z Dvanáctky Konopásek převeden to tábora ve Vykmanově, kde nastoupil do provozu drtírny uranových rud, vězni označované jako Věž smrti. *„Sem posílali lidi, kteří neměli přežít. V prachu drcené, té nejkvalitnější uranové rudy, který se neustále vznášel kolem nás, jsme plnili ocelové barely a nakládali je do vagonů mířících do SSSR.“*

V komunistických žalářích si Stanislav Konopásek odseděl bez 12 dnů 5 let. *„V březnu roku 1955 jsem byl propuštěn na zvláštní amnestii. Jako posledního mě zatkli, jako posledního propustili. Po propuštění jsem jako nespolehlivý nemohl dělat v kanceláři. Zakázáno jsem měl hrát i 1. ligu. Musel jsem do výroby ČKD Tatra, kde jsem se vyučil na strojního zámečníka. Tatra tenkrát hrála 2. ligu, nakonec jsem ale nemohl hrát ani tu.“*

Svůj nesporný hokejový talent, který mu komunisté tak nestydatě promrhali v pracovních táborech, pak vložil do trenérské činnosti. Hokejový tým Motorletu vytáhl z 2. ligy do první. Později mu bylo umožněno i zahraniční angažmá v Polsku, kde s týmem Katovic 2x vyhrál titul mistra Polska, a krátký čas byl i asistentem trenéra hokejového mužstva Sparty.

Stanislav Konopásek, dvojnásobný mistr světa v ledním hokeji a stříbrný olympionik, vězeň komunistických kriminálů, žije dnes v Praze 6. Letos oslaví 85. narozeniny.

EMANUEL KOP

„Náhle jsme viděli na zemi špulku drátů... Jeden ze spojařů šel přes vodu, aby se vyhnul minám. Přesto šlápl na minu a utrhlo mu to chodidlo...“

Emanuel Kop se narodil v roce 1913 ve Vídni v rodině česky mluvících Vídeňáků. Jeho otec byl velmi aktivní v krajanských spolcích, zejména v tělovýchovné jednotě Orel a dalších, katolicky orientovaných spolcích. Náčelník v místní orelské jednotě měl kontakty na československou rozvědku a mladého českého vlastence Emanuela přivedl již před válkou ke spolupráci s ní. Emanuel informoval svého nadřízeného o aktivitách nacistů v Rakousku.

V roce 1938, ještě před anšlusem, on i jeho nadřízený dostali příkaz, aby se vrátili do Československa. Emanuel Kop odjel přímo do Prahy. Ještě před válkou ho vyšetřovala rakouská policie, protože jeho kamarádi při výslechu nerozvázně uvedli, že Emanuel má kontakty na československou tajnou službu. V té době se mu podařilo toto podezření rozehnat, z ničeho obviněn nebyl. V jeho spisech však o tom zůstala zmínka a po příchodu nacistů do Vídně se dozvěděl od své sestry, že se po něm shání gestapo. Jeho dva bratři byli zatčeni, oba byli část války v koncentračních táborech.

Emanuel Kop nechtěl čekat, než ho nacisté objeví v Praze, a tak krátce po 15. březnu 1939 odjel do Ostravy a nedaleko Karviné mezi šachtami překročil hranici do Polska. Přes Katovice se dostal do Krakova. V Krakově se chtěl přihlásit do formující se československé jednotky, poslali ho do Varšavy, ať se hlásí na tamním zastupitelském úřadě.

Nějakou dobu do vypuknutí války pracoval ve Varšavě, kde prověřoval další žadatele o vstup do československé armády. Několik dní po začátku války, přesně 6. září 1939, se hlásil do armády. Bojeschopní lidé se měli hlásit na varšavském předměstí Praga, aby se mohli dostat dále na východ. Na nádraží se skupina rozdělila, ti starší zůstali ve Varšavě. Dostal za úkol postarat se o skupinku mladíků, kteří se měli přesunout dál na východ ke Svobodově jednotce.

Jejich vlak však napadly německé střemhlavé bombardéry Štuka a osazenstvo vlaku dostalo rozkaz se rozptýlit. Emanuel Kop byl lehce zraněn. *„Byla to asi tři letadla, co nás napadla. Napřed jsem svým lidem řekl, že vlezeme pod vlak. Vlezli jsme tedy*

pod vlak, a když byla krátká přestávka při útoku, vylezli jsme a schovali se do vedlejšího lesíka. Vlak tam zůstal stát a my jsme dál šli pěšky.“

Tím se opozdili o několik dní, a než se dostali do Leszna, Svobodova jednotka byla pryč. V té době východní území Polska již obsazovala Rudá armáda. „Dozvěděli jsme se, že Rusové zatýkají všechny, co bojovali s Poláky. Schovali jsme dokumenty, aby nevěděli, kdo jsme. Domluvili jsme se, jak vypovídat, dozvěděli jsme se, jak to dělají. Když vás někde chytli, tak řekli: Ukaž ruce. A ptali se, čím jste. Podle toho, jak kdo měl ruce upracované, museli lidé vypovídat. Ti, kdo je neměli od mozolů, museli říct, že studují.“

Nakonec je sovětské úřady zadržely. Vojáci byli posláni do internačních táborů, Emanuel Kop jako velitel byl zavřen na šest měsíců do vězení na litevském území. Po příchodu Němců Emanuel Kop zůstal v Litvě, oženil se tam a narodila se mu dcera. Po nějaké době ho někdo udal, že byl v československé legii, proto byl zatčen a na několik týdnů nacisty vězněn. Němci ho propustili s tím, aby čekal na výsledek soudu. Do vězení ale nenastoupil, skrýval se u příbuzných své litevské manželky. Když přišla sovětská armáda, byl zprvu odveden do sovětských jednotek, avšak snažil se co nejdříve dostat do Sadagury u rumunských hranic, kde se doplňovala československá vojenská jednotka.

Emanuel Kop byl přijat do ženijního vojska. Prošel kurzem kladení min a stal se z něj zkušený ženista. Nejvíce vzpomíná na akci, při které jeden ze spojařů přišel o nohu. Krátce před nimi tam pokládali vedení pro telefonní linku.

„Šli jsme podle drátů, náhle jsme viděli na zemi ležet špulku drátů a nikoho okolo. Prohlíželi jsme okolí a zjistili, že jsou tam miny. ... Byla tam taková bystřina a jeden ze spojařů šel přes vodu, právě aby se vyhnul minám. Přesto šlápl na minu a utrhlo mu to chodidlo.“

Bylo zapotřebí zraněného ošetřit. Nikdo nebyl ochotný riskovat pohyb v minovém poli. Emanuel Kop byl nejzkušenější, byl k tomu vyškolený, tak šel a vytáhl ho ven.

„Naštěstí nacisté v té chvíli výjimečně přestali střílet. Obvázal jsem mu nohu, aby měl krytou achilovku, chodidlo mu volně viselo na šlachách. Dlahy však jeden člověk nemůže dělat sám. Musí na to být dva lidé. Bylo nás asi sedm. Nikomu se moc nechtělo. Nakonec se jeden takový hromotluk odhodlal a říká, že půjde se mnou, i když to nikdy nedělal. Naštěstí jsme našli nějaká prkýnka, on mi je držel a svázali jsme je. Ten druhý, takové chlapisko, se nakonec rozplakal. Odvezli jsme raněného na ošetřovnu, kde mu nohu amputovali.“

I když působení u minérů bylo velmi rizikové, sám zraněn nebyl, ale onemocněl tuberkulózou plic a během bojů na Slovensku byl asi tři měsíce na ošetřovně. Po propuštění z ošetřovny se k ženistům již nevrátil, na velitelství dělal účetního

Foto Hynek Moravec

a pokladníka. Protože jeho tuberkulóza nebyla ještě plně vyléčena, krátce po konci války si podal žádost o propuštění z armády, které bylo vyhověno.

Po válce pracoval jako vedoucí výroby v jedné krejčovské dílně, věnoval se výrobě a střihům pánských obleků. Po únoru 1948 neměl žádné větší problémy, působil v textilním závodě a jeho odborné schopnosti rozhodly o tom, že mohl zůstat nadále ve vedoucí funkci. Nijak se politicky neangažoval ani nevstoupil do komunistické strany. Po roce 1989, ve věku 75 let, začal Emanuel Kop podnikat, po návštěvě příbuzných ve Vídni se nechal inspirovat rakouskými výrobky a začal vyrábět tašky na kolečkách pro Českou poštu a skládací lehátka.

P. JAN MACHAČ

„Kvůli pohoršení lidí jsem nesměl ani zametat ulice.“

„Jak se člověk přestane modlit, upadá víc a víc. Modlitba je základ. Když jsem přišel do Ruzyně, vyryl jsem si křížek do zdi a tam jsem se modlil. Ráno vkleče, večer jsem klečet nesměl. Ráno mě nechali, sice nejprv křičeli a řvali, ale přece... Modlitba není odříkat Otčenáš, to umí každý... To důležité je skutečně se modlit a mít důvěru v Pána Boha.“

Páter Jan Machač se narodil 1. 6. 1915 v Horní Lidči (okr. Vsetín). Studoval gymnázium ve Vsetíně, kde v roce 1938 odmaturoval. Tehdy se definitivně rozhodl nastoupit cestu ke kněžství. Po jednom náhodném rozhovoru s řádovou sestrou při cestě vlakem se zmínil o tomto přání – zároveň se záměrem odejít na studia do Prahy. Z iniciativy této sestry mu zanedlouho přišla přihláška do pražského dejvického semináře. Zde ho tehdy uvítal rektor Josef Beran, budoucí arcibiskup a kardinál.

V semináři prožíval Machač i těžká počáteční léta protektorátu, kdy původní fakulta i seminář byly zrušeny a přestěhovány jako teologické učiliště do arcibiskupského paláce v Břežanech. Rektor Beran strávil dlouhá válečná léta v koncentračním táboře v Dachau, spolu s dvěma spolubratry, vyučujícími na fakultě. Formační léta v semináři probíhala bez přerušení a Jan Machač byl v roce 1943 vysvěcen v pražské katedrále biskupem Eltschknerem na kněze.

Po krátkém působení ve farnosti Horní Bělá u Plzně byl přeložen přímo k arciděkanskému kostelu v Plzni a zažil zde i příchod americké armády.

V souvislosti s případy bezpráví provázejícími odsun německého obyvatelstva v pohraničí byl Machač povolán do Chebu, aby na situaci dohlédl. Vedl si tady tak dobře, že místní kaplani okamžitě zažádali na pražské konzistoři, aby sem Machače přeložila. Tak se také stalo a on se v létě roku 1946 ujal vedení farnosti.

Do roku 1949 pěstoval Machač běžný farní život, věnoval se mládeži a duchovní obnově celého kraje. V roce 1949, kdy vyvrcholila roztržka státu s církví a stala se definitivní, přečetl Jan Machač v neděli 19. června z kazatelny chebského farního kostela pověstný pastýřský list arcibiskupa Berana „V hodině velké zkoušky“. O dva roky později mu to u Státního soudu v Praze spolu s aktivní kněžskou činností vyneslo sedm roků žaláře za údajnou špionáž a velezradu.

Byl vězněn ve Valdicích (tzv. Kartouzích), v Plzni na Borech, v Jáchymově a v Mladé Boleslavi. Jako mukl dral peří, fáral v uranových dolech a brousil sklo

pro český bižuterní průmysl. Na svobodu byl propuštěn po odpykání celého trestu. Poté zastával dělnickou práci v továrně na nábytek. V pohnutém roce 1968 mu byl navrácen státní souhlas k vykonávání kněžské činnosti a mohl nastoupit jako personální referent na pražské arcibiskupské konzistoři, tehdy již vedené arcibiskupem Tomáškem. Odtud musel v roce 1971 odejít a s nejistými vyhlídkami do budoucnosti se ujal farnosti sv. Matěje na Praze 6, kde strávil dalších jedenatřicet let. V dobách normalizace zde přes všechny potíže vybudoval velkou farnost a do faktického důchodu odešel až v téměř devadesáti letech. Před Vánocemi roku 1998 obdržel od papeže Jana Pavla II. čestnou hodnost monsignora, papežského preláta. V roce 2002 odešel jako emeritní farář na odpočinek k sestřám Apoštolátu sv. Františka, kde žije jako nejstarší farář pražské arcidiecéze dodnes. Od roku 2005 je čestným občanem Prahy 6.

Otče, poznal jste někoho, kdo by ztratil víru kvůli totalitě? *„Myslím, že spíš naši víru, že se vzpamatovali. Smutnější je, že lidi brzy zapomněli, a to je chyba. A že málo*

uvažují, i v dnešní době. Je to všechno skrytější, ale tím nebezpečnější. Je potřeba, abychom si my křesťané uvědomili, že bychom každý měli něco zlepšit, a ne čekat, jak to dopadne.“

JUDR. JIŘÍ NAVRÁTIL

„Retribučáci nám říkali: ‚Vidíte, vidíte. My jsme vás chtěli před bolševizmem chránit - a jak jste dopadli!‘“

Jiří Navrátil se narodil 10. září 1923 v Lipsku, kde jeho otec působil jako diplomat. Po návratu do Čech nastoupil do obecné školy v Praze a přihlásil se do skautu. Když za války nacisté skauting zakázali, celý Navrátilův oddíl vstoupil do Klubu českých turistů. Při propagandistických srazích organizovaných Němci skauti demonstračně nehajlovali. Následovalo zatčení. Před výslechy se skauti domluvili na výpovědích Morseovou abecedou a gestapo bylo nuceno celou věc odložit. Během Pražského povstání zajišťoval oddíl Jiřího Navrátila spojení mezi roztržitými centry odporu. Po válce Jiří nastoupil na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Po protestním pochodu studentů na Hrad 25. února 1948 byl vyloučen ze studií. Z jara 1949 jej oslovila Dagmar Skálová, aby zmobilizoval starší skauty. 17. května se měla tanková brigáda ze Žatce pokusit proniknout do Prahy a vyvolat protikomunistický puč. Od skautů se čekala obdobná pomoc jako za Pražského povstání. Celá akce byla ovšem od počátku sledována tajnou policií. 17. května večer StB postupně zatkla všechny skauty, kteří se nacházeli na předem domluvených shromaždištích. Jiří Navrátil byl odvezen nejdříve do Generálního štábu v Praze-Dejvicích a později na Pankrác. Ještě v srpnu uspořádali komunisté se skauty monstrproces. *„Pomáhala nám morseovka a jiné skautské způsoby. Podařilo se nám je zmást. Všichni kluci tvrdili, že šli na skautskou noční hru. Já to tvrdit nemohl, protože mne jmenoval Čančík, voják, který nakonec dostal trest smrti. Dagmar Skálová, já a František Falerský jsme byli odsouzeni za velezradu. Ostatní kluci dostali menší tresty, 5 let a podobně. Říkali jsme jim měsíčkáři, kteří si to odsedí klidně na žiletkách,“* vzpomíná na soud Jiří Navrátil.

Za velezradu byl odsouzen k 20 letům odnětí svobody. Byl převezen do pracovního tábora ve Vykmánově na Jáchymovsku, který byl koncem čtyřicátých let přeplněn nejen politickými vězni, ale i kriminálníky a osobami odsouzenými podle retribučních dekretů.

„Retribučáci nám říkali: ‚Vidíte, vidíte. My jsme vás chtěli před bolševizmem chránit - a jak jste dopadli!‘ Pravda, říkali to, ale jejich variantou byl nacismus! To bychom si pomohli,“ říká Jiří Navrátil.

Foto Petr Neubert

Z Vykmanova byl převezen do dolů na šachtu Rovnost, kde společně s dalšími skauty založil roverskou družinu, která přes civilní horníky zprostředkovávala kontakt s okolím: posílali dopisy, sháněli léky...

„To, co lidé v lágru velice těžce nesli, bylo pro nás skauty z těch všech táborů a putování dost běžné. Například ve zkoušce ‚tři orlí pera‘ je den nejíst. Pro nás to nebyl problém jako pro ostatní. Vyspat se na holé zemi také nebyla obtíž. V Jáchymově to bylo ale opravdu dost tvrdý. Spousta lidí tam pomýšlelo na sebevraždu. Zvláště ti, kteří měli doma rodiny. My jsme to snášeli daleko lépe než oni. Vedli jsme takové řeči jako: ‚Nic si z toho neděj. Na přes rok jsme doma.‘ Měli jsme neuvěřitelný optimismus, že komunismus rychle padne. Hospodářsky hned z kraje šel od desíti k pěti a to si lidé přece nenechají líbit! Ale nechali...“

Po dvou letech na Rovnosti Jiří Navrátil těžce onemocněl a nemohl dále pracovat na uranu.

Byl odvezen do věznice v Hradci Králové. Postupně prošel několika dalšími trestnicemi, až se dostal do Leopoldova, odkud byl propuštěn v roce 1960 na amnestii prezidenta republiky. Po sametové revoluci se jeho jméno objevilo v registru tajných spolupracovníků StB, dosáhl však očištění svého jména soudní cestou.

DAGMAR NEBESKÁ

„Otce zachránil před smrtí příslušník gestapa svou otevřeností.“

Dagmar Nebeská, roz. Poláčková, se narodila v Praze 17. 2. 1926 v rodině majitele tiskárny. S otcem od malička chodila na židovské svátky do synagogy, s maminkou pak v neděli do evangelického sboru při salvátorském kostele na Praze 1. Náboženská tolerance byla rodině vlastní, i přes počáteční výhrady příbuzných z otcovy strany.

Na manžele Poláčkovy hluboce zapůsobil zážitek z osmatřicátého roku, kdy byli během tiskařského veletrhu v Lipsku svědky zcela otevřeného antisemitismu, a rozhodli se prozíravě jednat – po mnichovském diktátu otec převedl celý majetek na manželku.

V roce 1941 však podezřele spěšná transakce neunikla gestapu a to se začalo o rodinu zajímat. V té době již Poláček naléhal na manželku, aby se dala rozvést a uchránila sebe a dceru před ústrky a šikanou protektorátními úřady. Nakonec byla paní Poláčková ohledně rodinného majetku povolána na gestapo a střetla se zde s podivným nacistou: „...Maminka mu řekla, že se stejně teď dává rozvést... A on na to: ‚A vy vašeho muže nemáte ráda?‘ ‚Svého muže mám velmi ráda,‘ odpověděla mu. ‚A víte o tom, že když se rozvedete, pošlete ho rovnou na smrt?‘ Táhle když maminka uslyšela, sebrala se a šla do advokátní kanceláře, že stahuje žalobu. Řekli jí, že to není možné, že už je všechno připravené a za týden má být stání. Na to maminka řekla: ‚Pane doktore, já vám zaplatím palmare, všechny poplatky za rozvod, všechno vám zaplatím, ale okamžitě mi vraťte všechny listiny.‘ Tím vlastně zachránila mého otce.“

V roce 1943 se ovšem do programu tzv. „konečného řešení“ dostala jejich dcera, Dagmar Poláčková – pocházela totiž ze smíšeného manželství. Byla povolána počátkem března 1943 do sběrného tábora v Holešovicích, odkud se 6. 3. vydal průvod desítek internovaných k holešovickému nádraží: „*Odjeli jsme do Bohušovic, odkud se pokračovalo pěšky do Terezína. Tam šli muži a ženy zvlášť.*“

Následující dva a půl roku byl Dagmar Poláčkové jako nový domov souzen koncentrační tábor Terezín. S rodiči mohla udržovat písemný styk pouze oficiálně povolenou formou – korespondenčním lístkem psaným hůlkovým písmem, maximálně třiceti slovy a navíc německy. Z domova potom mohly chodit tytéž lístky a kromě toho i balíky potravin – pokud byl ovšem někdo, kdo by je posílal.

Foto Petr Neubert

„Na to, abyste mohl dostat balík, jste musel z komandatury získat známku, na kterou vám mohli poslat dvacetikilový balík. Dovedete si představit, jak to bylo tehdy pro maminku těžké, sehnat dvacet kilo potravin. Když jsme ještě chodili na práci na pole, trhat špenát nebo obírat rajčata, samozřejmě jsme si něco vždycky nakradli. Ale platila jednoznačně zásada, že příchozí balík patří všem, a u nás mladých fungovala komuna.“

Život ghetta ve svých jednotlivostech nelze na malém prostoru popsat, i když o něm Dagmar Nebeská vypráví neuvěřitelně detailně. Významná vzpomínka se váže zejména na Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou, jednu ze skupiny betreuerek, které v Terezíně pečovaly o děti a mládež a snažily se jim nahradit to, co musely zanechat doma: školu, soustavné vedení a v případě Dagmar i rodiče. *„Říkaly jsme jí ‚naše máma‘. Věděly jsme, že je komunistického smýšlení, protože byla manželkou Ivana Sekaniny. Ale tam to bylo absolutně bezpartijní. Protože Truda byla velmi inteligentní a vzdělaná, zvala nám tam třeba spisovatele Norberta Frýda, učila nás anglicky a vždycky se snažila někoho přivést, kdo by nám dal nějaké vzdělání. Abychom věděly, kdo byl Schopenhauer, Hemingway atd. ... A nikdy se nás nesnažila ovlivnit, nikdy se nezeptala: ‚Dášo, seš v partaji?‘“*

Na podzim roku 1944 došlo k poslednímu velkému výběru z obyvatel ghetta, určených do transportu smrti na východ. Výběr prováděla nacistická komandatura sídlící v těsné blízkosti ghetta. A Dagmar jako jedna z mizivého počtu mladých lidí vybrána nebyla. V ghettu se dočkala i Rudé armády a konce války. V Terezíně prodělala mimo jiné tuberkulózu a žloutenku, z obou nemocí se zotavovala ještě po návratu. Do Prahy se vrátila několik dní po povstání, kde se po dvouapůlletém odloučení shledala s oběma svými rodiči – hlavně s otcem, kterého zachránila věrnost jeho ženy a neslýchaná otevřenost neznámého úředníka gestapa. Otec Dagmar Nebeské zemřel v lednu 1948 a nemusel se již dívat na likvidaci rodinného majetku, který předtím nestihli zabavit nacisté. Dagmar se v roce 1960 podruhé vdala za Richarda Nebeského, člena odbojové skupiny Dagmar Skálové a bývalého vězně komunistického režimu. Zemřel v roce 1997.

Dagmar Nebeská se dlouhodobě angažuje ve prospěch obětí holocaustu a za svou činnost obdržela v roce 2004 čestné občanství Prahy 6.

ANASTÁZ OPASEK

„Praktické uplatnění marxismu, to byl vlastně stalinismus..., diktatura nejhrubšího zrna. To jsme neočekávali.“

Anastáz Jan Nepomucký Vojtěch Opasek se narodil 20. dubna 1913 českým rodičům ve Vídni. „*Klučik zdravý, roztomilý, dejž mu pán Bůh zdraví i nadále, aby nám vyrostl k radosti,*“ zapsala si do deníku maminka Marie.

Po první světové válce se Opaskovi přestěhovali do Čech. Když Jan odmaturoval na kolínském reálném gymnáziu, vstoupil roku 1932 do noviciátu v břevnovském benediktinském klášteře. Tady dostal jméno Anastáz (tj. vzkříšený), podle prvního opata břevnovského. V té době už měl za sebou publikaci prvních textů a básní – v Květech mládí, Arše, Lidových listech, Řádu a dalších časopisech.

Opasek studoval bohosloví v Praze a v Římě, roku 1938 byl v kostele sv. Markéty vysvěcen na kněze, od ledna 1939 už řídil břevnovský klášter jako konventuální převor. Za nacistické

okupace ho několikrát vyslýchalo gestapo, po válce dostal řád Za zásluhy v boji proti nacismu. V březnu 1947 zvolili spolubratři Anastáze Opaska opatem. A pak už přišel „Vítězný únor“, komunistický převrat. Ve své knize Dvanáct zastavení (Praha, Torst, 1992) Opasek na tu dobu vzpomíná: „*Viděli jsme nebezpečí v komunismu, jak jsme ho tušili z analýzy marxismu, jenže to praktické uplatnění marxismu, to byl vlastně stalinismus..., diktatura nejhrubšího zrna. A to jsme neočekávali.*“

Brzy měl pocítit podstatu oné nejhrubší diktatury na vlastní kůži. Roku 1949

Foto Antonín Hanousek

zatkla Anastáze Opaska přímo v klášteře komunistická Státní bezpečnost, rok strávil ve vazbě a poté byl odsouzen za „velezradu a špionáž“ k doživotnímu vězení. O vazbě napsal: „Strávil jsem ji na samotce až do procesu. Jen jsem odtud byl odvezen jako svědek k procesu s Miladou Horákovou. To jednání se zakládalo na úplných nesmyslech... Ve staré budově ruzyňského vězení byl sklep, v němž utrpení z neustálé chůze znásobovali nepoddajným vyšetřovancům tím, že je nutili chodit po dřevěné podlaze, do níž vždy po třiceti centimetrech natloukli ode zdi ke zdi hřebíky.“

Břevnovský opat prošel mj. kriminály v Leopoldově a Valdicích – právě tam prý získal od ostatních mukulů přezdívku „opat chuligán“, protože odmítal plnit absurdní ponižující příkazy bachařů. Podle vzpomínek jednoho z vězňů měl na dozorce „zdrucující vliv, neboť s nimi vedl debaty o náboženství a zdálo se, že je v jejich názorech zviklal.“

Z vězení vyšel Anastáz Opasek roku 1960. Směl pracovat jen jako stavební dělník a po okupaci Československa sovětskými vojsky roku 1968 odešel do exilu, do benediktinského opatství v bavorském Rohru. Vedl křesťanskou laickou organizaci Opus Bonum a usiloval o česko-německé smíření. Po celou dobu exilu tiskl básně, úvahy, recenze a vzpomínky v římském Novém životě, v němčině a češtině vydal řadu básnických sbírek.

Do břevnovského kláštera se Anastáz Opasek vrátil roku 1990, o tři roky

Foto archiv Post Bellum

Foto Michaela Antušková

později ho papež Jan Pavel II. jmenoval arcibiskupem. Zemřel při návštěvě Rohru 24. srpna 1999.

JAN ORLICKÝ

**„Prapory jsme vyvěsili bez ohledu na střelbu. Vzápětí
střelba utichla - celá ulice byla plná praporů.“**

PhDr. Jan Orlický se narodil 14. listopadu 1924 v Praze. Za války v roce 1943 odmaturoval na reformním reálném gymnáziu. Poté byl totálně nasazen na práci v Říši. Nejprve pracoval v Horním Slezsku na stavbě letiště a později ve středním Německu v pohoří Harz, kde stavěl úzkokolejku. Když se po Velikonocích 1945 přiblížila fronta, i s přeseknutým svalem na noze se rozhodl uprchnout do Československa. Nasedl na nárazník přeplněného vlaku a ve zmatku končící války se mu podařilo přes Lipsko, Drážďany a Děčín dojet až do Prahy.

Doma už pobýval asi měsíc, když vypuklo květnové povstání: *„Ze všech možných prostřadel jsme si ušili československou vlajku, americkou vlajku, sovětskou a britskou a čekali jsme, kdy to praskne. Když rozhlas hlásil: ‚Německy už nevysíláme, obkličují nás Němci, přijďte nám na pomoc,‘ máma volala k příbuzným na Vinohrady a ptala se, jak to tam vypadá. ‚Dobře, na všech domech visí prapory.‘ Hned jsme šli na náš balkon vyvěšovat také. Jak jsme začali, nějaký Němec nás začal ostřelovat. Balkon byl cihlový, takže nás nemohl prostřelit, když jsme zalehli, a prapory jsme vyhodili bez ohledu na střelbu. Vzápětí veškerá střelba utichla. Když jsme se po chvilce podívali, zjistili jsme proč – celá ulice byla plná praporů.“*

Pak už se Jan Orlický vydal do dejvických ulic shánět zbraně a odzbrojovat Němce. Nad nebezpečím příliš nepřemýšlel. Své vzpomínky na květnové revoluční dny shrnul i v povídce „Na barikádě“ ve své knize „Neobyčejné příběhy obyčejného života“: *„K prvním zbráním jsme se dostali velmi brzo. V dejvických garážích objevili naši lidé zásoby ručních granátů po Němcích, které pak byly rozdány každému, kdo chtěl. Já vyfasoval čtyři granáty, což mi stačilo, abych s třemi dalšími mladíky pronásledoval tři ozbrojené německé vojáky, kteří někam utkali a na naše pronásledování odpovídali střelbou. My zalehli, kdykoli se zastavili, aby na nás namířili zbraně. Když se znova rozběhli, tak my zase za nimi. Netrefili nikoho, ale z jednoho blízkého domu se náhle ozval výstřel a smrtelně zasáhl jednoho z mých spolubojovníků. Tím skončilo pronásledování a Němci se ztratili někam směrem ke Stromovce.“* Kromě odzbrojování Němců se Orlický podílel i na stavění barikád, ale v Dejvicích naštěstí k žádným těžším bojům nedošlo.

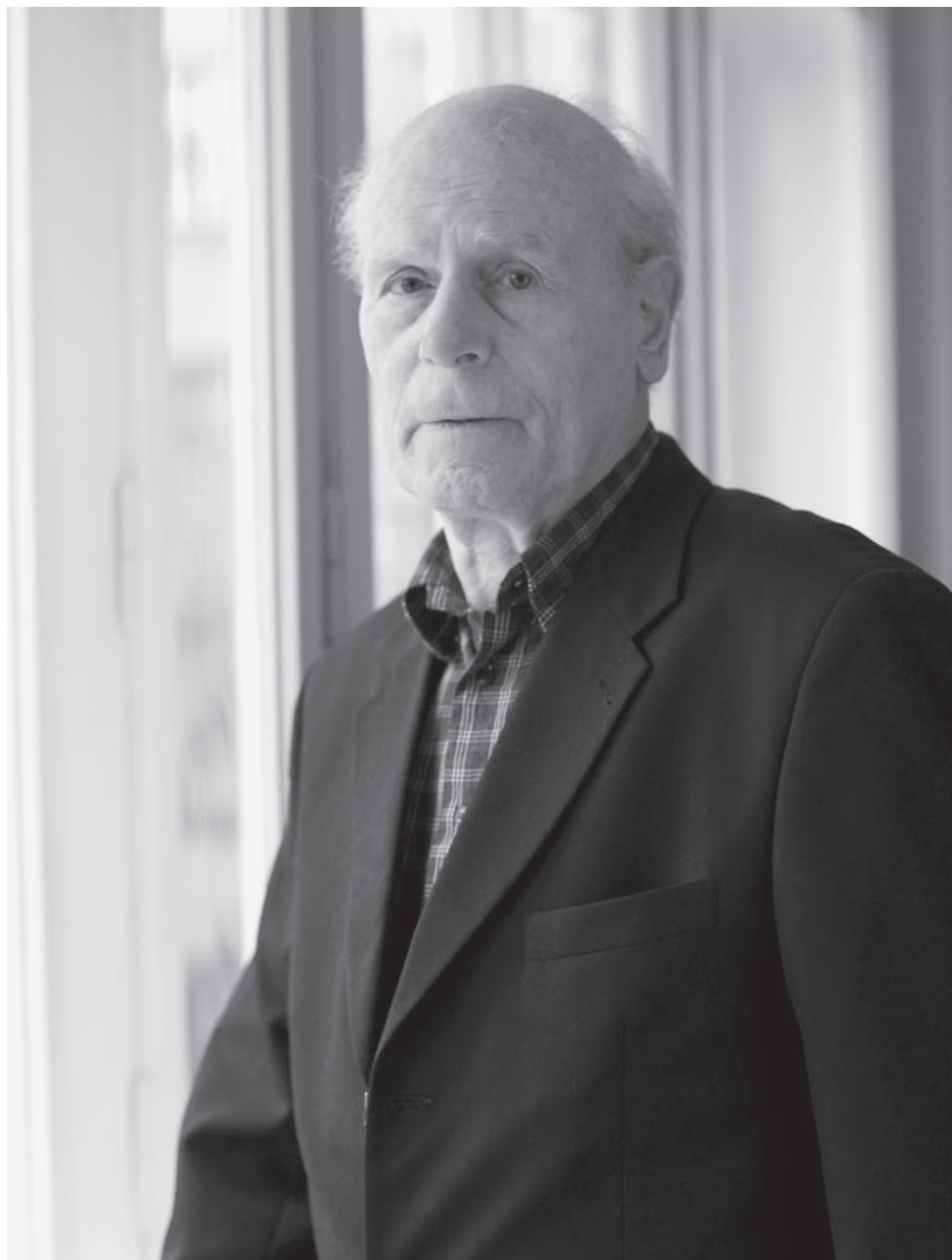

Foto Petr Neubert

Po válce Jan Orlický studoval filozofii a sociologii na FF UK a zároveň na přelomu 50. let dva roky působil jako učitel brigádník v pohraničí. Když v roce 1951 studia dokončil a absolvoval vojnu, chtěl se z Nejdku u Karlových Varů vrátit do Prahy: „Řekli mi ale, že je to proti zákonu, že z pohraničí nikdo nesmí odejít, protože by se vylidnilo.“ Jedinou možností, jak se dostat do Prahy, představovalo nastoupit na rok do dolů. Orlický se rozhodl přijmout práci na Kladně. Když jeho pražští přátelé zjistili, kde skončil vystudovaný doktor filozofie, nabídli mu místo v Městském domě osvěty při ÚNV Praha. Protože však veřejně kritizoval předsedu místního stranického výboru za to, že neoprávněně přijal vysokou odměnu, netrvalo dlouho a ocitl se na ulici. Poté střídal různá manuální zaměstnání. Mimo jiné pracoval ve sladovně u lopaty nebo u soustruhu. Nakonec mu přátelé znovu nabídli místo, tentokrát na Akademii věd. Na místě dokumentátora tam pracoval až do konce tzv. obrodného procesu šedesátých let. Tehdy spolu s dalšími spolupracovníky podepsal rezoluci na podporu Dubčeka a demokratizace, a když v srpnu 1968 přijely tanky, odmítl svůj postoj odvolat. Dostal opět výpověď. Aby se vyhazovu z Akademie věd vyhnul, Orlický si výpověď nepřevzal a předstíral duševní chorobu. Na to konto mu byl nakonec přiznán invalidní důchod. Poté Jan Orlický nastoupil svou spisovatelskou dráhu. Dnes je autorem více než desítky knih.

VLADIMÍR PALEČEK

„Jistě jsme věděli jednu věc: Británie válku neprohráje!“

Pplk. Ing. Vladimír Paleček se narodil 3. 7. 1924 v Praze, v rodině bývalého ruského legionáře a důstojníka Československé armády Karla Palečka. V rodinné vile U První baterie v Praze-Střešovicích zřídil Palečkův otec v roce 1935 tajnou zpravodajskou kancelář pro potřeby obrany státu. Dne 12. března 1939, tři dny před německou okupací zbytku Československa, zde bylo pod vedením plk. Moravce a britského zpravodajského přidělence dohodnuto, že zbylých 11 zpravodajských důstojníků neprodleně opustí zemi, mezi nimi i Palečkův otec Karel. *„Bylo mi patnáct roků. My jsme nic nevěděli, otec pouze mamince poslal z letiště obálku se zbytkem peněz, které měl u sebe, a krátkou zprávu: ‚Buď statečná, zase se uvidíme.‘ Koncem června jsme potom na Morávce ilegálně přešli hranice, moje maminka, já a rodiny plk. Moravce a pplk. Tichého.“* Po krátkém pobytu v Polsku a Velké Británii potom rodina odešla do Francie, kde mezitím jeho otec pokračoval ve své zpravodajské činnosti. Až do pádu Francie zde Vladimír Paleček navštěvoval francouzské lyceum v Nice. *„Když přišli Němci, hrozilo, že nás předají do jejich rukou sami Francouzi. Na západní pobřeží pro nás přijel anglický křižník Galatea a tak jsme se znovu dostali do Británie.“*

V roce 1942 Vladimír Paleček ve Velké Británii odmaturoval na gymnáziu pro české studenty a začal studovat vysokou školu, kterou za čas přerušil a přihlásil se do armády. Prodělal základní vojenský pěší výcvik a podal si další přihlášku, tentokrát k letectvu. Prodělal další základní výcvik pro letce a půlroční kurz pro letecké mechaniky a byl v roce 1944 zařazen k 311. československé bombardovací peruti RAF. Sloužil na základnách v Tainu a v Cossfordu. *„Samozřejmě jsem chtěl létat, jako každý kluk, ale byl jsem trochu krátkozraký. Naučil jsem se sice tu tabulku u doktora nazpaměť, ale potom nás podrobovali dalším zkouškám, kterými jsem neprošel. Vztah mezi námi mechaniky a letci byl velmi kamarádský. Oni věděli, že se bez nás neobejdou a že nám musí věřit, že jsme dobře připravili letadla.“* Palečkův otec mezitím dále pracoval pro zpravodajské služby zahraniční československé armády a zejména vybíral vhodné kandidáty pro paradesantní výsadky, mimo jiné i legendární atentáčníky na říšského protektora Heydricha, Kubiše a Gabčíka. *„Otec jim všem na rovinu říkal, že mají malou šanci válku přežít. To oni věděli. Polovina z nich skončila ovšem zradou našich lidí.“*

Foto Ondřej Bratinka

Vladimír Paleček se měl později stát palubním mechanikem a zapojit se přímo do operačních letů, než se tak stalo, světová válka skončila. V Londýně také Palečkova rodina zažila dvojí těžké německé bombardování, na podzim 1940 a potom nálety německých raket V1 a V2 v roce 1944. *„Během dne to bylo většinou čtyři, pět náletů – takových dvě stě, tři sta letadel. Potom třeba i celou noc. Člověk ale měl představu, když padaly bomby, jak se to blíží atd. S V1 a V2 nikdo nevěděl nic, to prostě najednou někde udeřilo. V1 měly tunovou nálož, takže to byla pěkná rána. Ve čtyřicátém roce měli Britové úžasnou morálku, ve čtyřiačtyřicátém už se každý chtěl dočkat války, ale celkově byla morálka báječná.“*

Foto archiv Post Bellum

Palečkovi se navrátili do vlasti v srpnu 1945. Necelý měsíc nato se Vladimír Paleček rozhodl do Velké Británie vrátit a dokončit si zde vysokoškolská studia. Studoval inženýrství na univerzitě ve Swansea a s titulem se vrátil na podzim roku 1947.

Únorový puč především těžce postihl Palečkova otce Karla. 19. II. 1949 byl na základě vykonstruovaných obvinění zatčen a v následujícím procesu odsouzen k 9 letům žaláře. Karel Paleček byl vězněn v Plzni na Borech a v Leopoldově. Po procesu se Slánským a popravě jeho hlavního i vedlejších protagonistů (mezi které patřil i Bedřich Reicin, který likvidaci nepohodlných důstojníků zosnoval) byl rozsudek nad Karlem Palečkem podroben revizi a po dvou a půl letech jej z vězení propustili. Zemřel v roce 1962.

V roce 2006 se stal čestným občanem Prahy 6 In memoriam. Jméno jednoho ze zakladatelů výsadkového vojska v zahraničí Karla Palečka nese i elitní 102. průzkumný prapor v Prostějově.

Vladimír Paleček unikl zatčení pouze o vlásek a pracoval jako inženýr v chemickém průmyslu. *„Emigrovat jsem nechtěl nejprve kvůli otci, kterého bych tím zlikvidoval. Kdyby zavřeli otce, zůstala by tu sama matka. Až do začátku šedesátých let to bylo kruté. Když byly prověrky, nikdy jsem neprošel, protože jsem bojoval ‚za imperialisty‘. A tehdy jsem služebně nesměl ani do NDR.“*

Vladimír Paleček je členem Sdružení československých zahraničních letců a Československé obce legionářské. Ve vile Na Bateriích, kde začal II. československý zahraniční odboj, žije dodnes.

GENPOR. FRANTIŠEK PEŘINA

„Jakmile jednou čichnete k letectví, tak vám to nějak vleze pod kůži a už se toho nemůžete zbavit.“

František Peřina se narodil 8. dubna 1911 v Morkůvkách u Břeclavi. Pro své rozhodnutí stát se pilotem pokládal za klíčový brněnský letecký den roku 1929. Tato událost v něm zanechala tak mohutný dojem, že se den poté přihlásil na školu pro odborný dorost letectva Vojenského leteckého učiliště v Prostějově. Po jejím absolvování se stal stíhacím pilotem olomouckého pluku. Roku 1937 reprezentoval Československo na mezinárodní letecké soutěži v Curychu. „V akrobacii jsme byli my Češi první a v celkové klasifikaci jako družstvo druhé, hned za Německem. Ve Francii jsem

nastoupil k letce, kterou jsme v Curychu porazili, i některé německé kolegy jsem znal. Asi i proto jsem se cítil dost pevný.“ Po okupaci českých zemí v březnu 1939 bylo vojenské letectvo zrušeno, a tak František Peřina dostal možnost pracovat jako civilní pilot pro německou Lufthansu. To se ovšem neslučovalo s jeho vlasteneckým cítěním, proto zvolil jinou cestu – odchod za hranice. Několik dní po sňatku s Annou Klimešovou odešel z protektorátu Čechy a Morava přes Polsko do Francie. Jako voják francouzských leteckých jednotek získal již zde, pro své mimořádné střelecké schopnosti, pověst leteckého esa. „Zuřivě jsem chtěl válčit, protože jsem k tomu měl důvod. Moje země byla okupovaná a já jsem doma nechal osm nejbližších příbuzných, včetně své ženy. Celou

Foto: VHA

válku jsem o nich nic nevěděl a spíš jsem si myslel, že je zavřeli. Vytkl jsem si za cíl, že za každého zdecimovaného mně blízkého člověka pošlu k zemi deset německých letadel. Za první dny jsem jich sestřelil pět. Byl jsem jmenován stíhacím esem a bláhově jsem si myslel, že se mi to povede.“ Při letecké bitvě o Paříž byl sestřelen a vážně zraněn. „Po přistání jsem vypnul motor a zůstal v letadle. Nevěděl jsem, co se mi všechno stalo, a nechtěl jsem se zbytečně hýbat. Kamarádi mě vytáhli a odvezli do nemocnice, kde jsem pobyl čtyři dny: Němci už byli moc blízko. Posledním možným vlakem jsem odjel do Paříže.“ Po pádu Francie se rozhodl utéct do severní Afriky. Protože bylo jeho letadlo zničené, využil příležitosti, ukradl v hangáru malé sportovní letadlo a s ním přistál v Alžírsku. „To byla jednoduchá věc, viděl jsem, že je to plné benzínu, tak jsem to prostě nahodil a odletěl do toho Alžíru.“ Jeho další cesta vedla do Velké Británie, kde se zařadil do nové se formující 312. československé stíhací perutě. „Když jsme založili naši letku, blížil se konec bitvy o Anglii. Zasažovali jsme jen v posledním týdnu a já hned potom dostal akutní zánět slepého střeva.“ Díky svým vynikajícím schopnostem se stal instruktorem mladých frekventantů pilotní školy. Během leteckých bitev o Francii a Anglii prokazatelně sestřelil dvanáct německých letadel. Po skončení války se vrátil do Československa, usadil se v Malackách, kde velel vojenské střelnici a dále se věnoval, kromě dalších aktivit, letecké akrobacii. Na jaře 1948 byl vyhozen z armády, a pro-

tože se začal obávat zatčení, rozhodl se emigrovat. V dubnu 1949 společně se svou manželkou a kamarádem uletěli ve sportovním letadle z Chocně do americké zóny západního Německa. Několik let byl letcem RAF, poté se usadil v Kanadě a nakonec ve Spojených státech. I zde se věnoval letadlům – pracoval pro firmu podílející se na výrobě dopravních letadel Boeing 747. Do své staré vlasti se vrátil roku 1993. Získal řadu domácích a zahraničních ocenění, mj. mu byl prezidentem Václavem Havlem propůjčen Řád bílého lva. Na základě vzpomínek Františka Peřiny a jeho manželky Anny napsal František Fajtl knihu *Generál nebe*.

Generál František Peřina zemřel 6. května 2006 v Praze.

VĚRA POLÁKOVÁ

**„Nejhorší na tom je, že nás hlídali i čeští četníci.
Ti se k nám mnohokrát chovali hůř než Němci.
Dělali prohlídky a pak kradli.“**

Věra Poláková, rozená Glanzová, se narodila roku 1930 v Praze. Do svých devíti let prožívala normální a šťastné dětství v pražské asimilované středostavovské rodině. Rodiče nechodili do synagogy, u nich doma se běžně slavily Vánoce. Malá Věra byla pro československé úřady oficiálně bez vyznání, ve škole chodila s ostatními dětmi „na jejich náboženství“ – katechismus, pan farář zkoušel z náboženství i ji.

S příchodem nacistů se to změnilo. Ačkoliv se doma cítili naprosto jako Češi, podle Norimberských rasových zákonů byli považováni za Židy. Její otec, inženýr ekonomie, byl navíc na začátku okupace vyšetřován gestapem pro podezření ze spojení s českým odbojem. Na rodinu čím dál více doléhaly dopady nacistických rasových zákonů. Pro její matku to bylo velmi těžké období, ve stejné době jim v Plzni zemřela babička z matčiny strany. Neměla ani možnost se s ní rozloučit, nedostala od protektorátních úřadů povolení k odjezdu na pohřeb.

Tím však útlak židovských obyvatel zdaleka nekončil. Spolu s ostatními byla rodina Glanzova přinucena k transportu do Terezína. „*Museli jsme vzít jen to, co jsme pobrali, odvedli nás do Veletržního paláce. Na zem nám dali jen takovou starou matraci nebo slámu a čekali jsme na odjezd vlaku do Terezína. Rozdělili nás na muže a ženy, já jsem naštěstí zůstala s maminkou.*“ Spolu s matkou v Terezíně pracovala v dílně na loupání slídy pro německý válečný průmysl. Vězni pracující ve slídně byli do určité míry ochráněni před transporty do vyhlazovacích táborů, to zachránilo život matce i dceři.

Jednou byla i ona zařazena do transportu směřujícího do Osvětimi. Její maminka si však dodala odvahy a zašla za dozorcem. Pro tentokrát to vyšlo. Mohla v Terezíně zůstat. Její otec byl však do transportu zařazen, a tak se v roce 1944 se dostal do Osvětimi.

„*Nevěděli jsme, co se tam děje, říkali nám, že se tam zřizuje nový tábor, že tam budou vězni pracovat,*“ dodává Věra Poláková k tomu, co se vědělo o vyhlazovacích táborech. Otcí se naštěstí podařilo vyhnout přímému zařazení do plynových komor, byl zařazen do pobočného tábora u Osvětimi na práci v továrně.

Věra Poláková, její otec i matka se cítili vždy být Čechy, byli vlastenci „tělem i duší“. O to víc ji mrzelo, že se na hlídání vězňů v ghettu Terezín podíleli i čeští četníci. *„Ti se k nám mnohokrát chovali hůř než Němci. Dělali prohlídky a pak kradli. Rakouští Židé si jednou do transportu mohli vzít všechny věci. Perské koberce a jiné cennosti... Samozřejmě že jim to okamžitě vzali. To si vzali četníci. ... Věci si posílali domů. Když si někdo přivezl třeba klubíčko vlny, tak ho rozřezali, protože si tam někdy lidé schovali třeba prsteny. Když něco našli, tak si to vzali.“*

Po návratu do Prahy nemohla do původního bytu, dveře byly zapečetěné, byt byl vyrabovaný. Němec, který tam bydlel, se v něm v posledních dnech války zabarikádoval a střílel po okolí z okna. *„Otevřeli nám byt, byl v hrozném stavu, naše věci tam nebyly. Němce násilím z bytu vytáhli a české Revoluční (rabovací) gardy odnesly z bytu skoro vše cenné.“*

Glanzovi uložili před svým odjezdem do Terezína některé své věci do úschovy k sousedům. Po válce doufali, že jim je vrátí. *„Někteří z nich se s námi vůbec nebavili. Jedna ženská nám řekla, že jsme jí nic nedali, když tak, že jsme jednali s jejím manželem, který byl už mrtvý. Museli jsme se na ně dívat, jak mají naše věci, naše kufry. Bez ostychu chodili v našem oblečení.“*

Další věci si otec schoval v kanceláři, kde pracoval před válkou. Jeho spolupracovníci si prý všechny věci rozebrali, Glanzovi z nich už nic znovu neviděli.

Ani jiné stránky návratu do normálního života nebyly jednoduché, některým lidé navrátilivší se z koncentračních táborů připomínali jejich vlastní špatné svědomí. Mladá Věra s obtížemi doháněla zameškanou výuku. Měla jednu špatnou zkušenost s učitelkou, která ji veřejně osočila s tím, že *„patří k těm lidem, kteří se z koncentráků raději neměli vracet“*. S pláčem přišla domů, otec si ve škole stěžoval, učitelka prý byla nakonec propuštěna.

V roce 1951 maturovala, chtěla studovat medicínu, ale to s buržoazním kádrovým profilem ani nezkoušela. Podařilo se jí dostat na Přírodovědeckou fakultu UK, po dvou letech ji však ze studií vyloučili. Jedna „kamarádka“ o ní šířila zprávy, že není dostatečně uvědomělá a že nemá vhodný původ k dalšímu studiu.

Po vyhazovu z univerzity dlouho nemohla najít žádnou slušnou práci, až si našla místo v kanceláři ve velkoobchodě. Provádala se, narodil se jí syn. V šedesátých letech začala pracovat ve výzkumném ústavu a s tím, jak se uvolňovaly poměry ve společnosti, uvažovala o tom, že by si při zaměstnání mohla dokončit vysokou školu. V roce 1968 si zažádala o rehabilitaci ve věci vyloučení z univerzity a mohla jít opět studovat. Nestudovala však již na Přírodovědecké fakultě, ale věnovala se oboru, se kterým se sblížila při své práci ve výzkumném ústavu – chemii. V roce 1975 promovala na Vysoké škole chemicko-technologické a po promoci nastoupila na vědecké místo ve Výzkumném ústavu pro práškovou metalurgii ve Vestci u Prahy.

Věra Poláková s obavami sleduje nedávný vzestup aktivit neonacistů v české společnosti. *„Když slyším jak se neonacisti zase zvedají, tak je mi všelijak. Já už se toho nedožiji, ale bojím se hlavně toho, aby tím netrpěl můj syn nebo jeho děti.“*

ARTUR RADVANSKÝ

„Mengelemu jsem masíroval záda.“

Artur Radvanský, narozený 24. listopadu 1921, vlastním jménem Artur Türberger, pochází z židovské rodiny, která žila v Radvanicích na Ostravsku. Nástup nacistů mladý Artur zaregistroval již záhy po roce 1933. *„Krátce po nástupu Hitlera k moci k nám začali proudit emigranti z Německa, kterým naše rodina zajišťovala podmínky pro přijetí v naší republice.“* Období zářijové krize v roce 1938 prožil tehdy jako sedmnáctiletý mladý muž v řadách dobrovolníků, kteří hlídali významné objekty před případným zničením záškodnickými oddíly německého freikorpsu.

Hned po okupaci se Artur zapojil bez vědomí rodičů do organizace, která převáděla pronásledované lidi do ještě svobodného Polska. *„Převádění přes hranici jsme prováděli tak, že jsme byli domluveni s havíři na šachtách a systémem štol, které podcházely protektorátní hranici, jsme vodili běžence ven z protektorátu.“* Záhy však došlo k prozrazení. *„Gestapáci vykopli dveře, před očima tatínka a maminky mě tloukli, a protože jsem byl neplnoletý, tak mě zatkli i s tatínkem.“*

V ostravském kriminále začala série štěstí, která Artura Radvanského neopustila za celou dobu jeho věznění v koncentračních táborech. *„Tatínek tam totiž potkal svého známého z války, s kterým sloužil na frontě. On nám vymohl propuštění. Představte si, že Němec dva Židy vytáhl z věznice ven. Zavezl nás k našemu domu. Tehdy jsem naposled viděl svoji maminku. Stejným způsobem, jakým jsme vodili emigranty, jsme se pak dostali na polskou stranu hranice.“*

Na konzulát do Krakova k formující se československé jednotce se jim už dostat nepodařilo. Vypukla válka a přes ně se převalila rychle postupující fronta. Otec a syn v noci postupovali směrem na východ, přes den byli schováni. Přesto byli zadrženi vojenskou policií a jako příslušníci židovského národa byli odvezeni do koncentračního tábora Buchenwald. *„Zde jsem dostal svoje první vězeňské číslo 6050.“* Zároveň s ním mu byla přidělena i pověstná značka RU – návrat nežádoucí.

Artur Radvanský byl zařazen do komanda, které z lomu vynášelo kamenné bloky. V lomu je dozorcí nelidsky týrali. *„Stalo se, že nebylo vydáno jídlo během půlhodinové přestávky a dozorcí to zbylé jídlo vylili na zem. Přitom lidi byli šleňeni hladem a brali ty zbytky jídla přímo ze země. Za těchto hygienických podmínek vypukla v táboře epidemie úplavice.“*

Bohužel této epidemii neunikl ani jeho tatínek. Ač se mu Artur snažil všemožně pomoci, 20. listopadu 1939 vysílením na úplavici zemřel. *„A já jsem mu zatlačil oči. Zároveň jsem si ale řekl, že musím pomoci mamince vychovávat moje bratry, a to mně dalo takovou vnitřní sílu, že jsem si řekl, že to peklo musím přežít.“*

Tehdy byl zařazen do stavebního komanda. Nejdříve prošel krátkým zaučením u zednického mistra a pak samostatně stavěl všechny důležité stavby v táboře. Stal se kvalifikovanou pracovní silou. Byl mladý a zdravý a to mu dávalo jistou naději na přežití.

S kvalifikací vyučeného zedníka byl přeřazen do ženského koncentračního tábora v Ravensbrücku, aby zde prováděl práce určené mužům. V Ravensbrücku vládly přeci jenom o trochu lepší poměry než v Buchenwaldu, a to již tím, že je hlídali vojáci wehrmachtu, a jak Artur Radvanský říká, *„90 % z nich se k nám chovalo slušně.“* Bylo možno si zde i opatřit zbytky jídla z esesácké jídelny, které byly určené pro výkrm hospodářského dobytka. Později byl přeložen do koncentračního tábora Sachsenhausen, kde byl pro změnu zařazen do komanda, které testovalo vojenskou obuv dodávanou německé armádě různými výrobci. *„Byl zde vytvořen zkušební polygon s různými povrchy a my jsme museli jen chodit, chodit a chodit. A když někdo upadl, tak ho esesáci utloukli. To bylo strašné komando.“*

V říjnu 1942 se Artur Radvanský dostal do dalšího transportu. Vlak s vězni směřoval na východ. Když se měli možnost na nějakém nádraží zeptat, kam vlak míří, byla jim od výpravčího sdělena jen lakonická odpověď: *„Auschwitz, gas.“*

Artur Radvanský měl to štěstí, že *„byl vedený jako politický vězeň odsouzený za velezradu. Proto jsem nebyl zařazen do pobočného tábora v Birkenau, ale do hlavního lágru, do bývalých polských dělostřeleckých kasáren. Zde jsme byli nazi nahnáni do selekce, kde jsem narazil na kamarády z Buchenwaldu a Sachsenhausenu, kteří pracovali na nemocničním bloku. A když se mě kápové ptali, jaké mám vzdělání, tak jsem suverénně řekl, že mám dva semestry Lékařské fakulty na Karlově Univerzitě, a díky tomu jsem byl zařazen na nemocniční blok.“* Stal se tedy osvětivským vězněm číslo 70315, což mu stále připomíná tetování na předloktí levé ruky.

V dalším jeho životě opět zasáhla náhoda. Artur Radvanský onemocněl zánětem čelních dutin a byl poslán na rentgen do vězeňské nemocnice. V té době v táboře vypukla epidemie tyfu a on se již nemohl vrátit. *„Dostal jsem se do nemocnice SS. Stal jsem se prominentem. Byl jsem jako pomocný saniták. Dával jsem injekce, odebíral krev. Můj šéf byl gynekolog, a proto jsem časem musel dělat i výtěry a léčili jsme pohlavní choroby německého personálu. To jsme ale dělali za protislužbu, aby se nějaký známý dostal do lepšího komanda. Oni se totiž báli toho, že by se mohlo na někoho něco nepatřičného prozradit.“*

Později si Artur vybuďoval v SS lazaretu silnou pozici. „*Děti hauptsturmführera mi říkaly strýčku Arture. A on to věděl. Dokonce mně nabízel možnost, že by mě mohl ari-zovat. Potom bych jako poloviční Žid mohl pracovat jako civilní zaměstnanec v obvodu koncentračního tábora. Já jsem mu ale říkal, že ne.*“

Od jednoho ze spoluvězňů se Artur Radvanský naučil masírovat. To se brzy vědělo po celé nemocnici, „*že jsem masér, a tak jsem musel masírovat i doktora Mengeleho. Vždy v pondělí po poradě si mě Mengele zavolal, abych mu masíroval záda. On mi vykal, Arture, prosím udělejte mně koupel, Arture, prosím vyčistěte mně boty apod., a přitom jsem o něm věděl, co všechno dělá, protože jsem četl ty zápisy na jeho psacím stole. Já jsem měl strach, abych se neznelíbil. Proto jsem se snažil, abych tam nikdy nebyl sám.*“

Válka se blížila ke konci a s ní přišel 17. ledna 1945 i rozkaz na evakuaci celého osvětimského tábora, který čítal okolo 100 000 vězňů. „*Naštěstí jsem měl dobré boty a oblečení. Němci nás vyhnali na 70 km dlouhý pochod, který trval tři dny. Dvě noci jsme spali ve sněhu. To si nedovedete představit, že kamarád, s kterým jste prošel 4 roky po koncentračních táborech, je najednou ráno mrtvý. Kdo upadl, tak toho střelili do týlu. To bylo peklo.*“ Vzpomíná na pochod smrti Artur Radvanský. Bohužel všem útrapám ještě nebyl konec. Na nádraží, kam vyčerpaní vězni došli, „*nás narvali do polootevřených vagonů. Lidé byli hladoví a špatně oblečení. Měli jsme alespoň z SS lazaretu sušené mléko a to jsme rozdávali spoluvězňům. Jeli jsme i přes Ostravu, kde transport zastavil. Mohl jsem chodit kolem vlaku jako saniťák a tehdy mě napadlo utéct. Byl jsem totiž jen kousek od domova. Ale na nástupišti stál Čech, policista, a ten na mě vytáhl pistoli a hnal mě zpět k vagonu. Já jsem mu říkal, že to tu znám, že za hodinu jsem doma, ale on mě hnal dál zpátky k vlaku.*“

Po dvou dnech strastiplné cesty vlakem dorazil transport do Lince. Zde vězni vystoupili a auty byli odváženi do KT Mauthausen. Hned se mezi vězni rozkřiklo, že Židé budou popraveni. „*Kamarád mně daroval křížek na krk a poradil, abych si změnil jméno. Žluté označení na vězeňském mundúru jsem si odstranil již během transportu.*“ Teprve zde se tedy z Artura Türbergera stal podle jeho rodiště Artur Radvanský.

Jako by však té hrůze nebylo konce. Příjem v Mauthausenu se skládal z koupele ve sprchách a pak „*po sprše nahé nás vyhnali ven na mráz. Z 25 nás přežilo 5. Na blok jsem se dostal ani nevím jak. Spoluvězni nás zabalili do dek a lili do nás horký čaj.*“

Po 14 dnech karantény Artura Radvanského přesunuli do pobočného tábora v Ebensee. Zde stále ještě Němci budovali ve skalních masívech podzemní prostory pro umístění zbrojní továrny. Artur Radvanský se dostal k pneumatické vrtačce.

Koncem války se tlak spojenců soustavně stupňoval. Nebylo dne, v němž by nad neobsazeným územím neletěly svazy bombardovacích letadel. Německá a rakouská města se bortila pod výbuchy leteckých pum. Stávalo se, že bomba nevy-

buchla a musela být zlikvidována speciálně ustanoveným komandem složeným jen z vězňů, kterému se říkalo Jezdci do nebes. Úmrtnost v komandu byla více než 70 %. V březnu byl do tohoto komanda zařazen i Artur Radvanský.

„Koncem dubna se k nám přibližovaly spojenecké armády, a tak jsme odešli zpět do Ebensee. Zde však nebylo už co jíst. Byli jsme zavšivení, špinaví, hladoví.“ Němci se chtěli těchto trosek jako důkazu jejich bestiality zbavit. Vyzvali vězně, aby se z důvodu své bezpečnosti přesunuli do vybudovaných štol a zde v „klidu“ přečkali nadcházející konec války. *„My jsme ale zjistili, že štoly jsou podmínované, a tak jsme do nich odmítli nastoupit.“*

Naštěstí se přiblížil konec války a tábor v Ebensee byl osvobozen americkou armádou 6. května 1945. *„Přijel první tank, vrazil do vrat a my jsme byli osvobozeni.“*

Artur Radvanský oficiálně požádal o změnu jména v roce 1946. Československé úřady mu vyhověly.

V koncentračních táborech Majdanek, Treblinka a Auschwitz zahynulo 26 členů jeho rodiny.

Po válce vystudoval Fakultu chemicko-technologickou ČVUT a pracoval v Akademii věd.

Artur Radvanský žije v Praze 6 Suchdole. Několikrát do roka je zván do Německa, kde přednáší na školách o holocaustu. V letošním roce vyjde kniha vzpomínek, zachycující jeho osudy během 2. světové války.

TOMÁŠ SEDLÁČEK

„Svoboda není zadarmo, nikdo vám ji nezaručí...“

Tomáš Sedláček se narodil 8. ledna 1918 ve Vídni, dětství prožil v Toušni na Moravě. Už v roce 1938 sloužil v hodnosti poručíka v liberecké posádce jako voják z povolání, roku 1940 utekl tzv. balkánskou cestou do Francie, později byl evakuován do Anglie, kde prošel speciálními výsadbářskými kurzy v anglické armádě. V roce 1944 byl rozkazem československého Ministerstva národní obrany převelen na východní frontu na Duklu. Na konci léta 1944 byl vyslán s jednotkou na pomoc Slovenskému národnímu povstání. S výsadbáři byl odříznut od jakéhokoliv zásobování a donucen několik měsíců se ukrývat na úpatí Nízkých Tater. Na konci války se mu podařilo se s jednotkou znovu připojit k postupující Rudé armádě.

V roce 1951 byl nic netušící tehdejší major Sedláček, pedagog na vysoké vojenské škole, zatčen za údajné spiknutí a odvezen do tzv. „Domečku“ v Kapucínské ulici u Loretánského náměstí v Praze: *„Hned mě z cely odvedli k vyšetřovateli Řičicovi, měl jsem zavázané oči. A pak to začalo – hovořte o své trestné činnosti! Nevěděl jsem, o čem mám hovořit, tak jsem řekl, že o ničem nevím, což bylo považováno za zapírání. Druhý nebo třetí den zavolali Pergla (neblaze proslulý sadista, někdejší velitel Domečku, pozn. autora) a šoupli mě do řetězů, na nohy okovy. Já vždycky říkal, že proti středověku je tady úžasný pokrok. Nynější okovy měly manželky, což ve středověku asi nebylo!“*

Devět dnů a nocí Tomáš Sedláček nespal, na samotce musel chodit z jednoho kouta na druhý. Později si spočítal, že takto nachodil přes 40 km. Není divu, že smyšlené a vynucené protokoly podepsal. Vyšetřovatelé ho tedy nechali vyspat. Na dalším výslechu vše odvolal, a výslechy začaly nanovo: *„Moje heslo bylo vydržet. Chodil jsem ode zdi ke zdi a říkal jsem si dokola vydržet, vydržet, vydržet! Když už mi bylo dovoleno sedět, snažil jsem se z toho prostředí odpoutat. Tak jsem se v duchu vracel, snažil jsem se domýšlet své historie, holky se v tom samozřejmě motaly, to je přirozené. Nejdřív jsem se bál myslet na manželku, to bylo takové příliš ostré. Později jsem si manželku nechal ožít v představách – myslel jsem na to, co bude, až vypadnu, co budeme dělat, co nebudeme dělat, jak budeme žít a tak dále.“*

Vyšetřovatelé ho nutili, aby jim odříkával nazpaměť jejich verzi případu, a tak si na samotce opakoval v hlavě výmysly a snažil se je konfrontovat s tím, jak to bylo doopravdy. Po devíti dnech beze spánku se realita začala mísit s polopravdami.

„A pak už jste tak zblblej, že si říkáte – Hergot! Jak to vlastně bylo! Kučera (později popravený kapitán, odsouzen v procesu se Sedláčkem, pozn. red.) a já jsme nejdřív dostali doživotí. On to měl daleko horší. Vyšetřovatel Karel Tichý ho mlátil a pořád mu hrozil špagátem. Mně nikdo nikdy nějakým špagátem nebo doživotím nehrozil. Já byl tak naivní, že jsem si říkal, dají mi pár let, že jsem něco neohlásil. Že dostanu doživotí, to mě ani ve snu nenapadlo.“ Tomáše Sedláčka odsoudili na doživotí, později trest snížili na 25 let kriminálu. Prošel kromě jiných Leopoldovem a uranovým lágrem Bytíz. Sedláček pracoval jako odbíhač na haldě, vyvážel z důlního tunelu po kolejnicích vozíky. Za jednu směnu vyvezl víc než osm set důlních vozků. V lágru se čas od času někdo pokusil o sebevraždu, nejčastěji z toho důvodu, že se mu sen, „co bude s rodinou podnikat, až ho pustí,“ zhroutil: „Myšlenky na vlastní ženu jsou v tom kriminále podstatná záležitost, takový cíl, kam směřuje všechno. Já pak už nic jiného nedělal než myslel na to, co bude, až budeme spolu, co budeme dělat. A najednou to z ničeho nic bouchne. To je strašný. To jsem měl hlavu mezi nohama, doslova. Dělal jsem mašinkáře, když jsem nejezdil, to jsem měl opravdu hlavu mezi koleny. To bylo tvrdý.

Ono to bylo různé. S někým se žena rozvedla hned a ta moje to vydržela osm let. Já byl ale za necelý rok venku. To byla ta ironie osudu.“

Po devíti letech v roce 1960 byl propuštěn na amnestii. Pro bývalého vězně se našlo jen dělnické místo v Praze u jednoho stavebního podniku. Později se přihlásil na průmyslovku a podruhé v životě odmaturoval. Dostal lépe placené a zajímavější místo asistenta stavebního projektanta. Znovu se oženil. S odstupem mnoha let říká, že má obavy o současné a budoucí generace: *„Musíte si uvědomit, že svoboda není zadarmo. Oběti a utrpení byly obrovské. Svoboda není zaručena. Není zaručeno, že někde nevyleze nějaký blbec a někoho zase nezfamfrní, tak jak se to stalo nám. Svobodu je nutno pořád bránit. V nynější době globalizace, jestliže je porušována svoboda v nějaké tramtárii, týká se to i nás. Je nutno s tím něco dělat, to si musíme uvědomit. A také nepomeňte na ty, kteří vaši dnešní svobodu vydobyli, uhájili, obnovili.“*

JIŘÍ STRÁNSKÝ

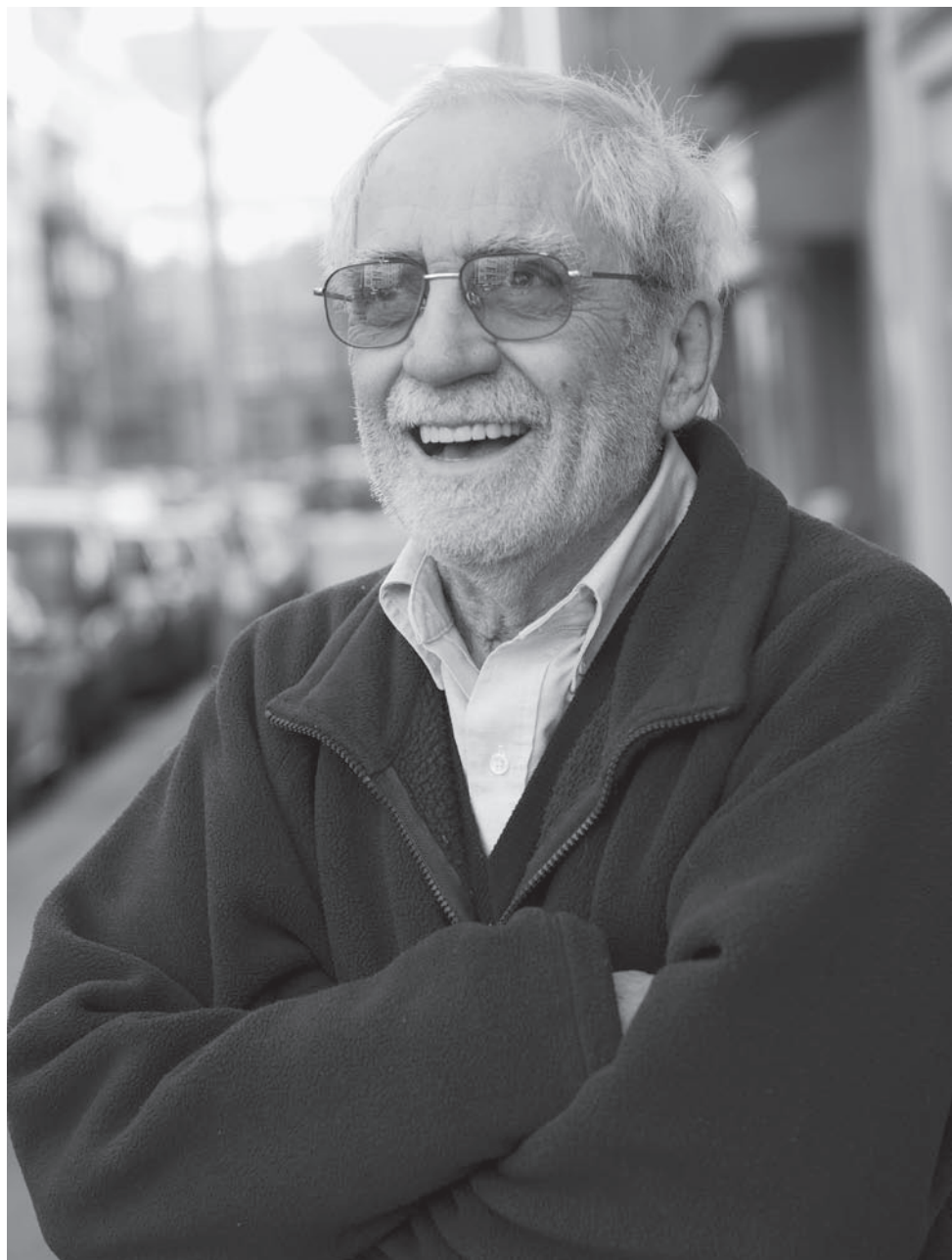
**„Někdo říká, že měl zásadu ‚Neohnu se!‘ nebo ‚Nekleknul!‘
Naše rodinné heslo bylo: ‚Tu radost jim neuděláme!‘ Nikdy
jim nedáme najevo, že nás ponižují.“**

Spisovatel Jiří Stránský se narodil 12. srpna 1931. Pochází z pražské patricijské rodiny: jeho otec Karel Stránský byl přední pražský advokát, z matčiny strany je vnukem meziválečného československého předsedy vlády a politika agrární strany Jana Malypetra. K jeho příbuzným patří i zakladatel českého skautingu Antonín B. Svojsík. Karel Stránský se v době nacistické okupace angažoval v odboji, jako jeden z představitelů Sokola byl zatčen a vězněn. Jiří, v mládí přirozeně skaut a od roku 1942 student gymnázia, se na sklonku války jako spojka zapojil do květnového povstání a získal vyznamenání Za vojenské zásluhy 2. stupně jako nejmladší účastník odboje.

V únoru 1948 měl Jiří Stránský za sebou krátký studijní pobyt ve Švýcarsku, zúčastnil se také světového skautského jamboree poblíž Paříže. Roku 1950 měl maturovat, ale těsně před zkouškou ho z politických důvodů ze školy vyloučili, zásadní roli nepochybně sehrál jeho „rodinný a třídní původ“. Živil se pak manuálně, našel si práci u Zeměměřického ústavu při stavbách triangulačních věží, později nastoupil do tiskového oddělení pražského podniku Čedok-Propag. Jeho šéf, původní majitel inzertní firmy František Šilhart, byl brzy zatčen, což mělo mít zásadní vliv na Stránského další osud.

V létě 1952 budoucí spisovatel narukoval k Pomocnému technickému praporu, tedy de facto na otrocké práce v armádní jednotce pro „nespolehlivé občany“. A v lednu roku 1953 si pro něj přijela tajná policie, právě na základě udání Františka Šilharta, který se podle Stránského chtěl vyhnout trestu a vymýšlel si pro StB historky o svých spolupracovnících. Jiří Stránský byl tvrdě vyslýchán, aniž tušil, co od něj vyšetřovatelé chtějí a k čemu se má vlastně přiznat. Dozvěděl se, že ho prý jakási organizace „vyslala na šestinedělní kurz do západního Německa, kde jsem se měl nejen učit zacházet s vysílačkou, ale také techniku tichého zabíjení a podobně“. Nakonec byl obviněn z velezrady a odsouzen k osmi letům vězení za „záškodnické“ činy, kterých se nikdy nedopustil.

Komunisté drželi Jiřího Stránského v řadě kriminálů a pracovních táborů. V Praze na Pankráci se setkal s vězněnými spisovateli – katolíky Františkem Křelinou,

Josefem Knapem a Janem Zahradníčkem. Putoval pak do Ilavy, Vykmanova, do příbramských lágrů vojna a Bytíz. V polovině padesátých let podal Karel Stránský stížnost pro porušení zákona a pokoušel se zajistit synovo předčasné propuštění. Jiří vzpomíná: „V roce 1958 za mnou na lágr přišel vyšetřující soudce, bývalý vojenský prokurátor Metlička, který dal pověsit já nevím kolik lidí. Přišel mi oznámit, že jsem seděl neprávem, že můžu jít s ním, okamžitě domů. A dodal: ‚Tady mi jenom podepište takovou formalitu.‘ Dal mi papír a na něm bylo napsáno, že ‚žádám o milost‘. Řekl jsem: ‚Ale vždyť jste mi oznámili, že jsem nevinný. Jak můžu žádat o milost, když jsem nevinný?‘ Viděl, že jsem na ten trik nepřistoupil – a nejen že jsem seděl další dva roky, ale šel jsem za drzost do korekce.“

Na svobodu se Jiří Stránský dostal až v roce 1960, živil se jako kopáč u Vodních staveb, od roku 1965 pracoval u Benziny a externě spolupracoval s filmovým studiem Barrandov. Když Československo okupovala sovětská vojska, rozhodl se odejít do exilu, odjel do Francie, ale zase se vrátil domů. Roku 1974 ho opět odsoudili na tři a půl roku vězení (za údajné „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“). Po pádu komunismu byl zvolen prezidentem Českého centra PEN klubu. Napsal řadu knih, her a scénářů, vycházejících z jeho vězeňské zkušenosti. Zřejmě nejznámější je román *Zdivočelá země*, podle něhož vznikl stejnojmenný televizní seriál.

JURAJ STRAUSS

„Tam jsem viděl nejhorší zranění, co existují. Jednalo se o poziciční válku. Naším úkolem bylo Němce udržet.“

Doc. MUDr. Juraj Strauss, CSc., se narodil 18. ledna 1917 v Košicích. Po maturitě v roce 1935 studoval před uzavřením vysokých škol nacisty medicínu na pražské UK. V roce 1940 uprchl přes Jugoslávii a Itálii do Palestiny. Tam nejprve pracoval jako dělník a později studoval mikrobiologii a hygienu na Jeruzalémské univerzitě. V roce 1943 dosáhl hodnosti Master of Science a poté vstoupil do československé armády. Když absolvoval základní bojový výcvik v Haifě, byl vlakem přesunut do Egypta do pouště mezi Suezským průplavem a Káhirou. Poté lodí pokračoval přes Rudé moře a Indický oceán na Madagaskar. Další zastávku představovalo Kapské Město. Následovala plavba přes Atlantik do Sierra Leone, až se konečně Juraj Strauss dostal do Velké Británie. Byl přiřazen k československé jednotce a společně s 2. rotou motopraporu prodělal poblíž města Leeds další tvrdý výcvik (puška, automaty, kulomet).

Jako člen motorizované pěchoty se následně zúčastnil invaze spojeneckých vojsk u Aromanche. U Dunkerque byl poprvé bojově nasazen v první linii, kde střídal kanadské vojáky: *„Například jsme dobyli společně s anglickými vojáky jednu farmu a jeden z nich přímo vedle mě dostal zásah do hlavy. Na místě vykrvácel. Tam jsem viděl nejhorší zranění, co existují. Jednalo se o poziciční válku. Měli jsme anglické těžké dělostřelectvo, které neustále bušilo do Němců. Naším úkolem bylo Němce udržet. Situace se stala nebezpečnou hlavně na přelomu let 1944/1945, když došlo k průlomům Němců v Ardenách. Během obou útoků, které jsem zažil, jsme měli podporu letectva, jež před útokem ostřelovalo německé linie. Sám jsem zajal dva německé vojáky. Byli to Rakušané. Zvedli ruce: „Bitte, Herr Soldat... Nicht schiessen!“* Když se ukázalo, že Strauss studoval medicínu, působil i jako ošetřovatel. Při druhém útoku na Dunkerque 15. dubna 1945 byl lehce zraněn: *„Do zad mě zasáhl kámen z výbuchu a od té doby tam mám zcela necitlivé místo. Také mi výbuch poškodil sluch. Tehdy tam padlo dost našich vojáků.“* Na frontě strávil Strauss osm měsíců.

Hned 9. května dostala jednotka rozkaz k návratu. Vracela se přes Belgii, Lucembursko a západní Německo: *„Pamatuji se, jak měli Němci všude vyvěšené bílé vlajky. Báli se nás.“* Po návratu do Československa Strauss ještě nějaký čas sloužil ve ves-

nici Myslín u Nepomuku, ale 20. července 1945 odešel z armády, aby v Praze dostudoval medicínu. Na výzvu prof. Rašky nastoupil v roce 1947 do Státního zdravotního ústavu jako bakteriolog a v roce 1951 převzal virologické oddělení. V letech 1975–1976 se zúčastnil projektu WHO, který se zabýval očkováním proti spalničkám dětí v Keni. Spolu s kolegy se zasloužil o eliminaci spalniček v České republice. Velké zásluhy doc. Strauss získal i vybudováním referenční laboratoře pro zarděnky. Na základě jeho výsledků sérologických vyšetření se uskutečnila vakcinační strategie proti této infekci, nebezpečné především pro těhotné ženy. V SZÚ pracoval do svých 75 let. Před svým odchodem do důchodu ve věku 80 let pracoval ještě pět let v ÚHKT. Doc. Juraj Strauss publikoval stovky článků doma i v zahraničí, spolupracoval na monografii o chlamydiích a během svého profesního působení přednesl nespočet přednášek na domácí i zahraniční půdě. V lednu oslavil 91 let.

GUSTAV SVOBODA A JARMILA PELČÁKOVÁ

„Osudová láska z Petřin“

Gustav Svoboda se narodil 30. září 1917 v Kyjově na Moravě. Vystudoval Vojenskou akademii v Hranicích, kterou ukončil v hodnosti poručíka dělostřelectva. Protože se Československo vojensky nebránilo německé okupaci, považoval za samozřejmost utéci k zahraniční armádě. Útěk naplánoval se svým bratrem. S přechodem hranic mu pomáhala jeho dívka, sedmnáctiletá Jarmila Pelčáková, členka odbojové organizace Obrana národa. Na hranicích si milenci slíbili, že na sebe počkají. Bratři Svobodovi se rozhodli odejít přes hranice až do Francie. Na cestu vyrazil, jak vzpomínal Svoboda v roce 2003, s „plnou kapsou stříbrných dvacetikorun“. V Maďarsku vyměnili jeden „pengő“ za pět korun. Z francouzského konzulátu v Budapešti byl už odchod směrem na západ organizovaný, vypravěl Svoboda. Vlakem odjeli na hranice, kde čekal jakýsi lesmistr, který v jednu chvíli ukázal směr a čtyři prsty. Bratři Svobodové společně se čtyřmi dalšími kolegy nevěděli, jestli ukazuje čtyři hodiny, nebo kilometry. Dlouho bloudili, až narazili na železniční trať. Dali hlasovat, jestli se půjde vpravo či vlevo. Odhlásovalo se vlevo. Narazili však na srbský nápis Stancija. Přednosta jim otevřel čekárnu a donesl nějaké jídlo, na noc je ovšem zamkl. Ráno je přišel vzbudit se snídaní a s četníkem. Ten je doprovodil do Zagrebu do věznice, ze které je nakonec dostali francouzští diplomaté. Českoslovenští uprchlíci se stali vojáky

Foto archiv Post Bellum

francouzské cizinecké legie. Jeho divize se formovala v jižní Francii v Agde, kde byli uvolněni do vznikající československé armády.

Zatímco se Gustav Svoboda připravoval na frontu, Jarmila chodila po ulicích Kyjova a oslovovala mladé muže s tím, zda by si ji nevzali za ženu. Jejího otce, takéž člena Obrany národa, zatkl gestapo a Jarmile došlo, že dříve nebo později ji čeká totéž. Jejího otce Němci popravili. Jarmila potřebovala zmizet – změnit jméno a adresu. Náhodně nalezla muže, který byl ochoten si ji vzít, aniž by bylo manželství naplněno. Nebylo možné si dopisovat, proto nemohla Jarmila Gustavu Svobodovi toto manželství „na oko“ vysvětlit. Bratři Svobodové byli z Francie evakuováni do Anglie, kde se čtyři roky připravovali na vojenské nasazení. Bratr Gustava byl umístěn u letectva jako radista, Gustav Svoboda prošel technickými kurzy na odstraňování poškozené těžké techniky. Stal se velitelem technické motorizované jednotky, se kterou byl roku 1944 nasazen při obléhání francouzského přístavu Dunkerque. Do Československa se vrátil někdy v červnu roku 1945. V Kyjově se vyptával na Jarmilu, ale sousedé mu řekli, že se vdala. Tím jeho pátrání skončilo. Po šedesáti letech se Gustav a Jarmila zcela náhodou potkali na Petřinách, kde Gustav Svoboda bydlel:

„Jedu v uniformě z nějakého setkání veteránů. Na uniformě mám štítek se jménem. Někde na Petřinách u obchodního domu jsem si všiml nějaké staré dámy s nákupními taškami, jak za mnou pokluskává, má oči plné slz. Vůbec jsem nevěděl, kdo to je a co asi

chce. Řekla jen: „Ty mě nepoznááš? Já jsem přece Jarmila.“ To bylo něco neuvěřitelného,“ vzpomínal Gustav Svoboda v roce 2003.

„Já jsem na Gustava čekala, dlouho, ale pak jsem měla děti. Teď jsme se konečně našli. Budu se k němu stěhovat. Starám se o něj. Moje děti jsou už dospělé. Tolik času nám uteklo a tak málo času nám zbývá,“ povzdechla si Jarmila Pelčáková.

Gustav Svoboda zemřel v roce 2006.

ANTONÍN ŠPAČEK

„Soud došel k přesvědčení, že i když jsem trestný čin nespáchal, jsem vinen, protože bych se o útěk stejně někdy pokusil.“

Antonín Špaček, narozen 23. května 1917 v Hradčanech na Prostějovsku, na podzim roku 1939 utekl tzv. balkánskou cestou do Francie, účastnil se bojů o Francii ve 3. praporu 1. pluku, 10. pěší roty. Vzpomíná jako většina veteránů z 2. světové války západní fronty na zoufalou situaci ve francouzské armádě: „*Francouzi nechtěli bojovat. Měli jsme protitankové kanony „sedmatřicet“ a „pětačtyřicet“. Munici jsme ovšem dostali jen do pětačtyřicítek, potřebovali jsme sedmatřicítky. Trvalo to nějakou dobu, než jsme to vyměnili s jinou jednotkou. Dělostřelectvo mělo koně, ale ne dostatek kanonů. Šli jsme na frontu a naše dělostřelectvo s námi nešlo. To byly sabotáže na sabotáže. Francie nebyla připravena, ani tam nebyla snaha se bránit... Při ústupu jsme neměli ani mapy! Dvakrát jsme museli vlézt do školy, ze školních atlasů jsme trhali mapy a podle nich pochodovali na jih. To si neumíte představit, v jak zoufalé situaci jsme byli...“* Dostal se na jižní francouzské pobřeží, odkud byl transportován do Anglie, kde se hlásil ke zpravodajskému oddělení, k vysadkářům: „*Chtěl jsem na ‚one way trip‘ k parashutistům. Když jsem vyjmenovával zpravodajskému důstojníkovi všech jedenáct sourozenců, říká mi: ‚Ty jseš vůl, Špačku. Dovedeš si představit, co by se stalo, kdyby tě chytili, kolik by lidí zabili? Ven!!‘ Vyhodil mne,*“ vzpomínal v roce 2004 generál Antonín Špaček, který byl v roce 1944 nasazen krátce po invazi spojeneckých armád při obléhání francouzského přístavu Dunkerque: „*Dostal jsem za úkol zlikvidovat maják obsazený Němci, bylo to přes 7000 metrů.*

Foto archiv VHA

Vystřileli jsme všechny náboje a nic. Rozptyl byl veliký. Později jsem ho viděl zblízka, byla to nádherná budova. Byl jsem nakonec rád, že se mi to nepodařilo,“ vyprávěl generál.

Po válce se vrátil do Československa s anglickou ženou a synem. Sloužil u Hradní stráže a od roku 1947 působil na Vysoké válečné škole. Po roce 1948 byl degradován a vyhozen z armády na tzv. dovolenou s čekáním. Žena se synem odjela zpět do Anglie, on oficiálně žádal komunistické úřady o vystěhování. Je však zatčen a odsouzen za údajnou špionáž a pokus o vyzrazení vojenského tajemství na 10 let kriminálu v jáchymovských dolech. „Generál Svoboda se neštít jako ministr obrany vyhazovat své spolubojovníky z armády. Je podepsán pod dekretem o mém vyhazovu. Byl to vlastnoruční podpis, žádné faksimile. Byli jsme

vyhazováni a likvidováni. Když jsem byl poslán na dovolenou, to už jsem se chystal odejít sám z armády a vycestovat do Británie za ženou. Podával jsem oficiální cestou žádost o vystěhování. Ve čtvrtek 17. února jsem dostal vyhazov, v pátek jsem obcházel úřady, v pondělí večer u mne někdo v bytě zvonil, to jsem nebyl doma, a v úterý brzo ráno mne zatkli. Soud nabyl přesvědčení, že kdyby se obžalovanému Špačkovi nepodařilo odjet legálně na vystěhovalecký pas, byl by odešel ilegálně, stejně jako v roce 1939, a v zahraničí by spáchal zločin velezrady. Skutková podstata nebyla splněna, ale soud nabyl přesvědčení, že kdybych byl býval... Já v té době byl už půl roku z armády pryč, co jsem tak mohl prozradit. Dostal jsem deset let, odseděl jsem si pět a půl roku. To, že nás likvidovali nacisté, to je jasné, ti to měli v programu, ale že vlastní lidé, to je nepochopitelné...“ říkal Antonín Špaček. Manželství bylo úředně rozvedeno v roce 1956. Antonína Špačka

propustili na amnestii v roce 1960, neúspěšně hledal zaměstnání, nakonec se vrátil zpět do dolů jako civilní zaměstnanec. Celkem tedy nafáral 16 let. V roce 1969 je rehabilitován a o pět let později mu byla vrácena hodnost. V roce 1993 je jmenován generálem. Na jaře 2001 byl zvolen předsedou Československé obce legionářské. Zemřel 3. dubna 2007.

IRENA TROJANOVÁ

„Ošetřovala jsem i raněné nepřátele, to bylo samozřejmé.“

Irena Trojanová se narodila 11. května 1926 v Nižní Remetě u Berehova na Podkarpatské Rusi. Její rodiče byli řeckokatolického vyznání a měli celkem deset dětí. Otec byl během 1. světové války několik let v zajetí a domů se vrátil s podlomeným zdravím. Do maďarské okupace Podkarpatské Rusi vyrůstala v českém a ukrajinském jazykovém prostředí. Po příchodu Maďarů roku 1939 přestala Irena chodit do školy, protože povolenými vyučovacími jazyky začaly být pouze němčina a maďarština a ona se nechtěla vzdělávat v těchto jazycích. „Maďarů jsem se bála, ... Němců se taky člověk bál... Všichni jsme přestali chodit do školy, protože jsme je nemilovali.“ Spolu s jednou svou sestrou pracovala na poli a všemožně se snažila vypomáhat v domácnosti, protože rodina žila ve velmi skromných poměrech. „Ne že bych se za to styděla, ale museli jsme hodně dělat, abychom mohli žít. ... Živili jsme se, jak se dalo.“ Doma neměli rozhlas a dokonce ani hodiny. Nejbližší rozhlasový přijímač byl u učitele v sousední vesnici, vzdálené tři kilometry. Informace přinášel obecní zřízenec, který bubnoval na návsí a rozhlašoval novinky.

Řada jejích sourozenců a dalších příbuzných odešla do zahraničí a někteří z nich bojovali v jednotkách československé armády. Když v roce 1944 osvobodila Podkarpatskou Rus Rudá armáda, přihlásila se do ní Irena Trojanová jako dobrovolnice. „Protože Rusové měli velké ztráty na frontě, tak hned jak přišli do Berehova, vyzývali chlapce i děvčata, aby vstoupili jako dobrovolníci do armády a posílili ji... Ale víte, jak to je: Prostě půjdeš a hotovo.“ Po absolvování základního výcviku a kurzu první pomoci se stala zdravotnicí a ošetřovatelkou. Asi po třech měsících služby v armádě se spolu se dvěma přítelkyněmi rozhodla dezertovat. Útěk se podařil, a tak v lednu 1945 vstoupila do československé armády. „Žilo se nám lépe, protože tam bylo hodně našich lidí, Čechů, kteří sloužili na Podkarpatské Rusi. ... Dostali jsme takovou pěknou uniformu, dokonce dvě: jednu vycházkovou a jednu nevycházkovou. ... Já jsem nepozorovala, že by byly nějaké napjaté vztahy (mezi lidmi různých národností v československé armádě). Za války jsem ani antisemitismus nezažila, ale zažila jsem ho na svobodě, i od inteligentních lidí, od lékařů a podobně.“ Také zde pracovala jako zdravotnice, kromě toho vykonávala nejrůznější pomocné práce, které byly zrovna potřeba. Prošla mj. boji u Krosna a na Dukle. „Ošetřovali jsme i vojáky z Dukly a řeknu vám,

že jsem se pak dlouho nemohla dívat na vojenské filmy, mě to tak zdeптalo, že jsem na filmy nechodila... Ošetřovala jsem i zajaté německé a maďarské vojáky, ale to vám musí být jedno – lékařům, i zdravotním sestřím. Tam nebyly žádné rozdíly: prostě to se vyžaduje a tím to končí.“

Konec války ji zastihl v Liptovském Mikuláši v hodnosti četařky. Po válce využila možnost zůstat v Československu jako repatriantka. V roce 1946 požádala o propuštění z armády, vystudovala zdravotnickou školu a pracovala mj. v Ústřední vojenské nemocnici v Praze-Střešovicích. Na začátku 50. let se provdala za Vasila Trojana, bývalého vojáka čs. armády, s nímž se znala již od dětství, neboť pocházel ze sousední vesnice.

KAREL VÁVRA

„Možná by se u mě estébáci nakonec ‚profackovali‘ k dalším jménům, ale to se jim nepovedlo...“

Ing. Karel Vávra se narodil 14. června 1927 v Praze. Vyrůstal ve Střešovicích v Praze 6 v rodině úředníka pražského magistrátu a náčelníka libeňského Sokola. Stejně jako jeho o dva roky starší bratr studoval během války Masarykovo první reálné gymnázium v Křemencově ulici v Praze, kde byli oba bratři osloveni spolužákem a stali se členy protinacistické odbojové buňky ve Zpravodajské brigádě. Cvičili se v zacházení se zbraněmi, sbírali zpravodajské informace o počtech a přesunech vojenských jednotek, o výrobě v továrnách a podobně. Tyto informace předávali další spojce, která je vysílala radiostanicí západním spojencům. V posledním roce války byl Karel Vávra nuceně nasazen v Havlíčkově Brodě na výstavbu místního tunelu a později na odklízovací práce po bombardování.

V květnu 1945 během Pražského povstání se bratři Vávrové přihlásili k vojenské službě a jako aktivní členové Zpravodajské brigády sloužili na smíchovských bariádách.

Po válce začal Karel Vávra studovat Strojní fakultu ČVUT, kde ho zastihly události února 1948. Účastnil se pochodu studentů na Pražský hrad na podporu prezidenta Beneše. Několik dní po komunistickém puči byl osloven spolužákem z gymnázia Borisem Kovaříčkem, zdali by nepokračoval ve zpravodajské práci pro západní demokratické země ve skupině Šeřík. Tato protikomunistická odbojová skupina vydávala letáky, předávala zpravodajské informace dalším skupinám napojeným na západní agenty a personálně byla propojena s hnutím „Pravda zvítězí“. Lidé z těchto skupin měli vazby na slavného generála Karla Kutlvašra, někdejšího velitele Pražského povstání, kterého komunisté odsou-

Foto archiv Post Bellum

dili ve vykonstruovaném procesu k doživotnímu kriminálu. „Víte, to bylo něco jiného než za války. Když se obrátili na generála Kutlvašra, zda by se do těchto skupin nezapo- jil, tak se raději držel zpátky. Zjis- til, že to organizují naivní vysoko- školští studenti, bylo mu jasné, jak to skončí. Měl pravdu. To se nedalo srovnat se Zpravodajskou brigádou za války. Tu vedli důstojníci, kteří věděli, jak se dělá odboj. V Šeříku se lidé navzájem znali jmény, věděli jsme, kdo kde bydlí, a pořád se schů- zovalo. To bylo špatně. Ve zpravo- dajské brigádě jsem znal jen bratra a jednu spojku, a když nás cvičili se zbraněmi, sešli jsme se jen v malé skupině někde myslím v Prokopáku, ale navzájem jsme se vůbec neznali,“ vypráví Karel Vávra.

Foto: Miroslav Krupa

Skupiny „Šeřík“ a „Pravda zvítězí“ byly prozrazeny už na konci roku 1948. Karel Vávra byl zatčen za protistátní činnost 27. prosince 1948. Během výslechů ho nutili, aby prozradil jména dalších lidí ze skupiny. Karel Vávra statečně zapíral i přes nevy- bíravé fyzické metody StB. Tvrdil, že byl posledním v řetězci celé skupiny a nikoho tedy nezná, což u brutálních výslechů potvrdil i jeho přítel a organizátor skupiny Kovaříček, kterého později komunisté popravili. U neveřejného procesu bylo odsou- zeno čtyřiašedesát členů Šeříku a ukázalo se, že je udal někdo přímo ze skupiny. Karel Vávra dostal „jen“ 4 roky kriminálu, pravděpodobně díky tomu, že nepřiznal tisk a distribuci letáků. Celý trest si odseděl na Jáchymově v táboře Mariánská v ura- novém dole Eva. Na konci roku 1952 byl propuštěn s tím, že musí nastoupit jako dělník v kladenských ocelárnách, odkud ho povolali k nejhorším vojenským oddí- lům v té době – PTP. Po dvou letech by propuštěn a pracoval na Šumavě při odvod- ňování luk. Přitom se dál vzdělával v technických a matematických oborech, později ho jako zdatného počtáře přijali do různých podniků, kde vedl první programáto- rské týmy. StB ho sledovala krátce po propuštění z kriminálu a znovu po roce 1968.

Je nositelem řady medailí za protinacistický a protikomunistický odboj.

JAN VLADISLAV

„Mě by nezavřeli, ale moji ženu ano. To jsem nemohl dopustit.“

Jan Vladislav se narodil 15. ledna 1923 v Hlohovci na Slovensku. Oba jeho rodiče byli Češi. Otec, legionář ze západní fronty 1. světové války, pracoval jako zřízenec na místní poště. Po vzniku Slovenského státu v roce 1939 se ještě vystupňovala národnostní nesnášenlivost vůči české menšině. *„Ve škole se mne nový ředitel zeptal: ‚A vy jste Čech nebo Slovák?‘ Já odpověděl: ‚Čechoslovák.‘ Potom jsem si uvědomil, že to byla léčka. On chtěl, aby to vypadalo jako výmluva. Já jsem se opravdu cítil jako Čechoslovák, ale vyznělo to jako výmluva. Odešel jsem do lavice, začal brečet a opakovat ‚já jsem Čech‘, ale už bylo pozdě,“* vzpomíná Jan Vladislav.

Koncem března 1939 se rodina odstěhovala do Čech na Českomoravskou vrchovinu. Obecnou školu a první čtyři třídy gymnázia vychodil Jan Vladislav ještě na Slovensku, maturoval už v Čechách. Po válce nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Ještě v roce 1945 dostal stipendium od francouzské vlády a strávil dva semestry na univerzitě v Grenoblu. V roce 1946 mu vycházejí první eseje a sbírka básní (Nedokončený obraz). Po únoru 1948 byl vyloučen ze školy za údajnou „propagaci úpadkové literatury“. Do nově vzniklého Svazu československých spisovatelů nebyl z ideologických důvodů přijat.

„Vzpomínám si, jak mnoho mých známých začalo nosit na klopě rudé hvězdy. Oni nikdy neměli živou zkušenost s fyzickou prací. Prožívali kult fyzické práce. Já jsem se léta živil rukama a navíc pocházím z chudých poměrů, tak jsem věděl, jaká je fyzická práce ve skutečnosti,“ říká Jan Vladislav.

V průběhu 50. let se Jan Vladislav živil zejména jako překladatel. Překládal Baudelaira, Verlaina, Danta atd. ... Koncem 60. let vycházejí tiskem jeho další díla. Po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa je opět vyloučen ze Svazu spisovatelů a je mu znemožněno publikovat. V roce 1975 zakládá samizdatovou edici Kvart, v níž vyšlo na 120 titulů. V prosinci 1976 podepisuje Chartu 77. Následuje období šikany a pronásledování. StB jej zahrnula do akce „Asanace“, jejímž účelem bylo vyhnat ze země přední disidenty, a to s použitím veškerých prostředků.

„Oni měli strach se mnou něco dělat, protože já jsem byl starý. Bylo mi 58 let a věděli, že mám vysoký tlak. Mohl bych jim tam umřít jako Patočka a to už nepotřebovali. Takže

mě nikdy nebili a ani jsem na polici nikdy nebyl přes noc... Nakonec na mne ale našli zbraň a tou byla moje žena. Že bych nechal svoji ženu jít do vězení místo sebe...? Mě by nezavřeli, ale ji ano. To jsem nemohl dopustit,“ říká Jan Vladislav.

Roku 1981 odešel s rodinou do Paříže, kde v letech 1982–87 vedl na Vysoké škole sociálních věd seminář o československé nezávislé literatuře. Po smrti své ženy se vrátil nastálo do Čech (2003) a dnes žije v Praze v Břevnově. Básník, překladatel a esejista Jan Vladislav je nositelem Řádu T. G. Masaryka (1991), francouzského Řádu umění a literatury (1993), Ceny PEN klubu za celoživotní dílo (1998) a Státní ceny za dílo překladatelské (2001).

OSUDY NAŠICH SOUSEDŮ

Sborník výstavy „Osudy našich sousedů“ vydala Městská část Praha 6 ve spolupráci s občanským sdružením Post Bellum, Českým rozhlasem Rádio Česko a Ústavem pro studium totalitních režimů v Praze v roce 2008.

Autoři textů: © Ondřej Bratinka, Adam Drda, Marta Edith Holečková, Jan Horník, Adam Hradílek, Vlastislav Janík, Petr Koura, Martin Kroupa, Mikuláš Kroupa a Hynek Moravec
Autoři fotografií: © Petr Neubert, Vavřinec Menšl, VHA, Adam Hradílek, Národní archiv, archiv Post Bellum, Hynek Moravec, Ondřej Bratinka, Antonín Hanousek, Michaela Antůšková, Jiří Hokův, Petr Koura, Vladimír Marek a Günter Bartoš

Fotografie na obálce: Linda Kudrnovská

Redakce: Michal Hroza

Obálka, grafická úprava a sazba: Filip Blažek, studio Designiq

Tisk: První dobrá

Vydání první

Náklad 1 500 kusů

ISBN 978-80-254-1550-4